

Mieshenkilöiden antama merkitys haudan täytölle lapioimalla arkun hautaamisen yhteydessä

Lotta-Riina Vikman
Käytännöllisen teologian pro gradu -tutkielma
Maaliskuu 2019

HELSINGIN YLIOPISTO – HELSINGFORS UNIVERSITET

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion Teologinen tiedekunta		Laitos – Institution Käytännöllinen teologia	
Tekijä – Författare Lotta-Riina Vikman			
Työn nimi – Arbetets titel Mieshenkilöiden antama merkitys haudan täytölle lapioimalla arkun hautaamisen yhteydessä			
Oppiaine – Läroämne Käytännöllinen teologia			
Työn laji – Arbetets art Pro gradu -tutkielma		Aika – Datum Maaliskuu 2019	Sivumäärä – Sidoantal 64
Tiivistelmä – Referat <p>Tämä pro gradu -tutkielma on kvalitatiivinen tutkimus, joka perustuu kahdeksaan (8) haastatteluun. Haastattelut on nauhoitettu ja äänitysmateriaali on litteroitu sekä analysoitu. Analysoimisessa on käytetty sisällönanalyysiä. Tämän tutkimuksen toimijoina ovat omaiset – miespuoliset – jotka ovat osallistuneet sekä arkun kantamiseen että haudan täyttämiseen lapioimalla arkun hautaamisen yhteydessä. Tutkimuksessani on kyse erään hautausrituaalin tutkimisesta – arkkuhaudan täyttö lapioimalla. Tarkemmin siitä mitä merkityksiä omaiset antavat tälle tapahtumalle.</p> <p>Alku hypoteesini oli, että yksi vahvimista merkityksistä olisi paikkakunta sidonnaisuus sekä se, että kyseessä on vain tapa, josta ei osata luopua. Pro gradu -tutkielmani mukaan ei kuitenkaan välttämättä ole kyse tiettyjen paikkakuntien toiminta tavasta, vaan pikemminkin tapa peittää hauta lapioimalla omaisten voimin liittyisi sukuihin ja vielä tarkemmin jopa yksilöihin sukujen sisällä. Eli ikään kuin jollain suvuilla on ollut tapana toimia näin, mutta koko suku ei niin enää toimi vaan tietyt henkilöt kannattelevat tätä tapaa ja vievät sen mukanaan sinne missä asuvat. Haastattelin neljä (4) henkilöä Lapissa ja neljä (4) pääkaupunkiseudulla. Pääkaupunkilaiset ovat myös alun perin kotoisin Lapista.</p> <p>Toinen erittäin merkittävä syy osallistua haudan täyttöön lapioimalla oli viimeinen hyvästijättö tai palvelus. Kolmas syy on asian konkretisoituminen – kuolema konkretisoituu. Asia ei jää kesken eikä sitä voi enää perua. Kunniatehtävästä oli myös kyse joidenkin haastateltavien kohdalla sillä he kokivat, että tehtävään osallistuminen on pääsemistä osalliseksi tätä tehtävää. Velvollisuus nousi esille mitä läheisemmästä vainajasta oli kyse, varsinkin jos vainajana olivat omat vanhemmat ja lapset. Myös surutyön merkitys on mainittava, kun annetaan merkityksiä arkkuhaudan täytölle lapioimalla omaisten voimin. Surutyön merkitys on suuri.</p> <p>Tämä tapa on joillekin omaisista erittäin merkittävä. Ja niin kuin useampi haasteltava kertoi, että heidän mielestään tämä tapa pitäisi olla aina mahdollinen, mikäli omaiset sitä haluavat. Se on pieni asia seurakunnalle, mutta saattaa olla todella merkittävä asia omaisille. Jokainen hautaus tulisikin hoitaa aina tapauskohtaisesti sekä kuunnellen ja kunnioittaen vainajan ja hänen läheistensä toiveita. Kuolema on kuitenkin jokaisen elämän konkreettinen loppu, josta seuraa ainutkertainen asia – vainajan hautaaminen, viimeinen matka. Ja tällä matkalla omaiset ja heidän toiveensa ovat merkittävässä roolissa.</p>			
Avainsanat – Nyckelord Hautaus, hautaustavat, hautajaiset, merkitys, omaiset, suru, surutyö,			
Säilytyspaikka – Förvaringställe Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampuksen kirjasto, Teologia			
Muita tietoja			

Sisällysluettelo

1 Johdanto	1
1.1 Suomen evankelis-luterilaisten seurakuntien ja omaisten ajatuksia haudan täytöstä lapioimalla	1
1.2 Tutkimuksen teoreettinen tausta	3
1.3 Hautauskulttuuri Suomessa pääpiirteittäin	5
1.3.1 Arkun maahan hautaaminen	8
1.3.2 Hautajaiset ja haudan täyttö laapiomalla rituaaleina	10
1.4 Hautausta säätelevä lainsäädäntö	13
1.5 Työturvallisuus hautausmaalla	15
1.6 Suru ja surutyö	16
1.7 Merkityksen anto jollekin	18
2 Tutkimustehtävä ja toteutus	19
2.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymys	19
2.2 Tutkimusmenetelmä	20
2.3 Tutkimuksen toteutus ja analysointi	21
2.4 Tutkimuksen luotettavuus	25
3 Suhde vainajaan	27
3.1 Miksi osallistuit näihin tapahahtumiin?	27
3.2 Miltä tuntui olla mukana näissä tapahtumissa?	33
3.3 Miten itse toivot, että toimittaisiin?	38
4 Suhde kuolemaan	42
4.1 Mitä ajattelet kuolemasta?	42
4.2 Omat hautajaiset	45
5 Suhde kristinuskon opetukseen hautaamisesta	47
5.1 Miksi ihminen haudataan?	47
5.2 Usko ylösnousemiseen	51
5.3 Neuvot ja ohjeet haudan peittämiseen	53
6 Johtopäätökset	56
Lähde- ja kirjallisuusluettelo	60
Lähteet ja apuneuvot	60
Kirjallisuus	61
Liitteet	65
Liite 1: Haastattelukysymykset	65
Liite 2: Tutkimuslupa	67

1 Johdanto

1.1 Suomen evankelis-luterilaisten seurakuntien ja omaisten ajatuksia haudan täytöstä lapioimalla

” -- hänen veljensä pojat noudattivat vanhaa tapaa ja loivat yhdessä haudan umpeen.”¹

Osa omaisista haluaa täyttää haudan arkun maahan hautaamisen yhteydessä heti lapioimalla haudan kokonaan umpeen omaisten voimin. Osalle omaisista tämä on osa surutyötä ja toisille vuosikymmeniä säilynyt perinne. Myös hautauskustannuksista saa vähän alennusta, mikäli hauta täytetään omaisten tekemänä. Minkälaisia merkityksiä omaiset antavat tälle toiminnalle? Miksi he haluavat olla osa tätä? Vai haluavatko?

Olen ollut neljä kertaa hautajaisissa elämäni aikana. Näistä yksi vainaja on haudattu uurnalehtoon ja kolme on ollut arkun maahan hautaamisia. Kaikissa näissä arkkuhautauksissa hauta on täytetty heti omaisten voimin lapioimalla. Kaksissa hautajaisissa olen ollut alle 10-vuotias lapsi ja kaksissa melkein 30-vuotias aikuinen. Viimeisimmissä hautajaisissa, jotka olivat marraskuussa 2017, kiinnitin huomiota siihen, että hautakuopan ympärillä olevassa hiekassa oli kuusi lapiota. Kun arkunkantajat olivat laskeneet arkun hautakuopan pohjalle ja pitäneet hiljaisen hetken, niin he tarttuivat lapioihin ja alkoivat täyttää hautakuoppaa. Ennen kuin hauta oli kokonaan luotu umpeen, niin olivat lapioimassa käyneet lähes kaikki hautajaisseurueeseen kuuluneet miehet vuorotellen, kuitenkin siten, että arkkua kantaneet aloittivat lapioimisen.

Minua kiinnostaa tutkia miksi näin toimitaan? Mikä on pohjimmainen merkitys? Voisiko tästä ”tavasta” jopa luopua? Tällaista tutkimusta ei ole aiemmin tehty. Muutenkin Suomessa on tutkittu erittäin vähän hautausrituaaleja, joihin tämäkin tapa kuuluu. Useammassa, lähde- ja kirjallisuusluettelon, kirjassa kyllä mainitaan, että haudentäyttö on vanha perinne, eikä sitä enää juurikaan tehdä. Mutta sitä miksi näin yhä edelleen tehdään ei ole tutkittu. Juontaako se juurensa siitä, että aikoinaan ei ollut muuta vaihtoehtoa? Ja osa omaisista tekee vieläkin, kuten on ollut aikoinaan tapana tehdä. Mitä sitä hyvää tapaa muuttamaan? Tässäkö on pohjimmainen merkitys?

¹ Helsingin Sanomat 11.9.2018.

Tein kandidaatin tutkielmani aiheesta: *Suomen evankelis-luterilaisten seurakuntien kanta omaisten kokonaan tekemää haudan täyttöö kohtaan arkun hautaamisen yhteydessä vuonna 2018*. Tämä pro gradu -tutkielma on siis jatkoa kandidaatin tutkielmalleni, mutta nyt ei tutkita enää Suomen evankelis-luterilaisia seurakuntia ja niiden kantoja vaan yksilöitä – henkilöitä, jotka ovat olleet osana tätä tapahtumaa. Kandidaatin tutkielmassani sain selville, että tapa on yleisempi Pohjois-Suomessa ja suurempi osa Suomen evankelis-luterilaisista seurakunnista sallii tämän toimintatavan kuin kieltää (58 % sallii ja 42 % kieltää).² Suomessa ei näin ollen ole myöskään yhtenevää käytäntöä haudan täytön suhteen arkun hautaamisen yhteydessä.

² Vikman 2018, 10.

1.2 Tutkimuksen teoreettinen tausta

Suomessa kuolee vuosittain yli 50 000 henkilöä.³ Vuonna 2010 heistä 60 % haudattiin arkussa maahan ja 40 % tuhkattiin⁴ ja haudattiin uurnassa muistolehtoon, hautaan tai siroteltiin johonkin luvalliseen paikkaan. Yleisimmin tuhka sirotellaan hautausmaalla tietylle siihen varatulle alueelle tai mahdollisesti myös johonkin muualle – luontoon – mutta lupa tähän tarvitaan aina.

Vuonna 2017 vainajista tuhkattiin jo noin puolet.⁵ Eli vain joka toinen päätyi arkussa hautaan.⁶ Tuhkaaminen on siis lisääntynyt vuosi vuodelta⁷, mutta yhä useita tuhansia haudataan joka vuosi maahan arkuissa. Tuhkaamisen yleistyminen (varsinkin pääkaupunkiseudulla) on vähentänyt kokonaan omaisten tekemää haudan täyttöö.⁸ Tuhkauurnille kaivettu hauta peitetään lähes aina heti omaisten voimin. Tuhkauurnan peittäminen ei vaadi samalla tavalla ruumiillisia ponnisteluja, kuin arkuhaudan täyttäminen kokonaan lapioimalla.⁹

Ennen vanhaan oli tapana, että arkun maahan hautaamisen yhteydessä hauta täytettiin heti omaisten voimin lapioimalla.¹⁰ Nykypäivänä tämä tapa on muuttunut melko harvinaiseksi. Usein omaiset saattavat kylläkin heittää hiekkaa symbolisesti (esimerkiksi kolme kertaa) tai täyttävät hautakuoppaa sen verran, että hauta-arkkia ei enää näy, mutta kokonaan haudan umpeen luominen on yhä harvinaisempaa ja kiellettyäkin monissa Suomen evankelis-luterilaisissa seurakunnissa.¹¹ Haudan kokonaan täyttäminen omaisten lapioimana arkun maahan hautaamisen yhteydessä on kielletty joissain Suomen evankelis-luterilaisissa seurakunnissa hygienia- ja turvallisuusriskeihin nojautuen. Tämän sain selville kandidaatin tutkielmaani varten kerätystä e-lomakeaineistosta.¹²

Kirkkohallituksen mukaan jokainen Suomen evankelis-luterilainen seurakunta saa itse päättää hyväksyykö se haudan umpeen luomisen kokonaan omaisten tekemänä arkun maahan hautaamisen yhteydessä vai ei.¹³ Kirkkohallituksen maankäyttöpäällikkö Harri Palo kannattaisi osittaista haudan

³ Liitetaulukko 1. Kuolleet kuukausittain 2006–2016.

⁴ Tiessalo 2010.

⁵ Suomen krematoriotoiminnan tilasto vuodelta 2010–2016.

⁶ Hänninen 2017.

⁷ Tiessalo 2010.

⁸ Oittinen 2016.

⁹ Aurejärvi-Karjalainen 1999, 169; Vikman 2018, 13.

¹⁰ Parviainen 1987, 225; Lempiäinen 2004, 19; Lempiäinen 2004, 249; Komulainen et al. 2005, 60.

¹¹ Lempiäinen 2004, 19; Valonen 2000, 75; Lampinen 2006, 49; Lempiäinen 2004, 249; Aaltonen et al. 2005, 129; Vikman 2018, 16.

¹² Vikman 2018, 16.

¹³ Liimatainen 2012.

täyttöä¹⁴, jolloin omaiset voisivat peittää hautaa sen verran, ettei arkkua enää näy.¹⁵ Tästä käytetään myös nimitystä puolitäyttö. Omaisten suorittaman puolitäytön jälkeen haudan päälle nostettaisiin ”kansi” odottamaan, että hauta täytettäisiin loppuun koneellisesti seurakunnan toimesta.

Jos omaiset haluaisivat täyttää haudan kokonaan itse arkun maahan hautaamisen yhteydessä, niin on siitä aina sovittava etukäteen hautausmaahenkilökunnan kanssa.¹⁶ Sielunhoidollisista syistä omaisille olisi kuitenkin suotavaa antaa mahdollisuus täyttää hauta kokonaan – hoitaa hautaaminen loppuun saakka. Tätä on kutsuttu viimeiseksi palvelukseksi vainajalle.¹⁷ Toimenpide saattaa auttaa myös omaisia hyväksymään kuoleman lopullisuuden ja antaa heille mahdollisuuden vielä viimeiseen rakkauden tekoon.¹⁸

Huomioin myös asian oikeudellisia ulottuvuuksia sekä hautaustoimilakia ja kirkkolakia. Onko näin oikeus toimia ja voiko seurakunta kieltää tämän jossain päin Suomea? Vai kuuluisiko omaisilla olla aina oikeus tähän toimintatapaan, mikäli he kokevat sen erittäin merkitykselliseksi? Motiiveja, siihen että tätä toimintatapaa halutaan pitää yllä, tulee tutkimuksessani löytymään luultavasti useita erilaisia.

¹⁴ Liimatainen 2012; Palo 2018.

¹⁵ Palo 2018.

¹⁶ Lempiäinen 2004, 19; Valonen 2000, 75; Korpela 2005, 87.

¹⁷ Lempiäinen 2004, 249.

¹⁸ Parviainen 1987, 225.

1.3 Hautauskulttuuri Suomessa pääpiirteittäin

Hautauskulttuuri on yksi asia, joka kertoo tietyn maan ja tarkemmin tietyn paikkakunnan elämäntavasta – suhtautumisesta elämään ja kuolemaan. Myös erilaisten yhteisöjen tavat tulevat esiin haudattaessa vainajaa.¹⁹

Vainajan hautausperinne ilman ruumiin polttamista, tulee Raamatusta – Vanhan ja Uuden testamentin hautaukset olivat ruumishautauksia.²⁰ Jo kivikaudella lienee suomalaisilla ollut tapana haudata vainajat maahan. Pronssikaudella vainajat haudattiin maan pinnalle ja peitettiin kivillä tai jollain muulla. Tuhkahautauksen yleistyttyä pronssikaudella tuhka haudattiin joko sellaisenaan tai uurnissa.²¹ Rautakauden aikana yleisimpiä olivat polttohautaukset.²² Keskiajalla kristinuskon vaikutus alkoi näkyä hautauskulttuurissa ja sen myötä vainajat alettiin haudata polttamattomina.²³

Aluksi kristinuskon saapumisen jälkeen haudattiin vainajat käärinliinoin käärittyinä.²⁴ Arkku oli kylläkin käytössä jo antiikin ajoista lähtien, mutta siihen oli varaa vain varakkailla henkilöillä.²⁵ Vielä keskiajalla – ja sen ylikin – ei arkku ollut taloudellisista syistä mahdollinen kaikille vainajille. Arkkuhautaus alkoi yleistyä Suomessa 1600-luvulla. Siihen saakka vainaja oli kääritty käärinliinoin ja kannettu hautaan paareilla.²⁶

Seurakunnallisia hautausmaita on ollut maailmassa jo 200-luvulta alkaen.²⁷ Yksi tapa, jolla on tutkittu kristinuskon tuloa Suomeen, on se miten hautaustavat ovat muuttuneet.²⁸ Kristinuskon tulolla Suomeen on siis ollut vaikutuksia hautauskäytäntöihin. Se, mikä eri kulttuureissa ja uskonnoissa on käsitys kuolemasta ja sen jälkeisestä tilasta, vaikuttaa hautaustapaan.²⁹

Lempiäisen mukaan evankelis-luterilaisessa seurakunnassa uskotaan uskovien kristittyjen ylösnousemukseen.³⁰ Hauta on ikään kuin ”odotustila” ennen viimeistä matkaa – ylösnousemusta.³¹ Hauta on viimeinen leposija vainajalle, jossa

¹⁹ Kiiskinen & Aaltonen 1992, 7.

²⁰ Aaltonen et al. 2005, 54.

²¹ Aurejärvi-Karjalainen 1999, 143–144; Kiiskinen & Aaltonen 1992, 8-9.

²² Gardberg 2003, 9; Aurejärvi-Karjalainen 1999, 144; Wirkkala 1945, 9.

²³ Aurejärvi-Karjalainen 1999, 144; Wirkkala 1945, 9; Purhonen 2000, 8; Lempiäinen 2004, 243.

²⁴ Aaltonen et al. 2005, 56; Lehikoinen 2011, 200; Wirkkala 1945, 9.

²⁵ Aaltonen et al. 2005, 56; Parviainen 1987, 188.

²⁶ Aaltonen et al. 2005, 56; Parviainen 1987, 188; Lempiäinen 2004, 8; Hiekkänen 2003, 158.

²⁷ Lempiäinen 2004, 214; Erämaja 2009, 13.

²⁸ Purhonen 2000, 7-8; Erämaja 2009, 5.

²⁹ Lempiäinen 2004, 213; Aurejärvi-Karjalainen 1999, 143; Kiiskinen & Aaltonen 1992, 7.

³⁰ Lempiäinen 2004, 213.

³¹ Jussila et al. 2004, 92.

hän rauhassa odottaa viimeistä tuomiota.³² Arkkuhautaus oli ainoa mahdollinen hautaustapa kristinuskon tulon jälkeen aina 1920-luvulle saakka, jolloin vainajan tuhkaaminen ja urnahautaus hyväksyttiin.³³ Suomeen ensimmäinen krematorio perustettiin Helsinkiin vuonna 1926.³⁴ Nykyään krematorioita on Suomessa 20 kappaletta, joista pohjoisin sijaitsee Oulussa.³⁵

Suomessa oli siis käytössä sekä arkkuhautaus että polttohautaus ennen kristinuskon tuloa Suomeen. Arkkuhautaus oli alun perin niin sanotusti kristillinen hautaus, mutta tilan puutteen vuoksi on alettu siirtymään takaisin – aluksi pakanallisenakin – pidettyyn polttohautaukseen. Kristinuskon tulon jälkeen hautausmaat olivat kirkkojen välittömässä läheisyydessä ja puhtaasti niiden ympärillä, mutta myöhemmin niitä on perustettu muuallekin – sopivan välimatkan päähän asutuskeskuksista.³⁶ Hautausmaan perustamisesta on olemassa omat lait ja asetukset, jotka säätelevät sitä mihin ja miten sekä kuka hautausmaan voi perustaa.

Kun kristinuskoko yleistyi, niin alettiin vainajia haudata ensin kirkkoihin.³⁷ Hautapaikka määräytyi sen mukaan mitä korkeampi vainaja oli säädyltään – sitä ”paremman” hautapaikan hän sai.³⁸ Sielunautuuden kannalta hautapaikalla oli merkitystä. Näin ajateltiin ainakin erilaisten kansanuskomuksen mukaan. Siitä mikä oli ”paras” hautapaikka hautausmaalla tai kirkkomaalla oli erilaisia ajatuksia ja uskomuksia.³⁹

Tämä tapa kuitenkin eriarvoisti ihmisiä ja se kiellettiin. Kielloista huolimatta niin toimittiin keskiajan yli. Ja yhä edelleen näin toimittiin uskonpuhdistuksenkin jälkeen. Lopulta vuonna 1822 senaatti kielsi ehdottomasti kirkkoon hautaamisen.⁴⁰ Eriarvoistumisen lisäksi erittäin merkittävä syy, kirkon sisälle hautaamisen kieltämiselle oli se, että vainajat haisivat ja mätänivät. Kyse oli siis myös hygieniasta.⁴¹

Kristinuskossa hautaamiseen liitetään ylösousemususko. Vainajalla tulisi olla hautapaikka, jossa häntä voitaisiin käydä muistelemassa ja josta hän lopulta nousisi ylös – taivaisiin. Kirkkoisä Augustinus jo ajatteli hautapaikkojen olevan

³² Aaltonen et al. 2005, 112.

³³ Lempiäinen 2004, 7.

³⁴ Aurejärvi-Karjalainen 1999, 144; Lempiäinen 2004, 235; Lehikoinen 2011, 324.

³⁵ Suomen krematoriotoiminnan tilasto vuodelta 2011–2018.

³⁶ Aaltonen et al. 2005, 42.

³⁷ Gardberg 2003, 19; Kiiskinen & Aaltonen 1992, 26; Wirkkala 1945, 17; Hiekkänen 2003, 162.

³⁸ Aurejärvi-Karjalainen 1999, 145; Lehikoinen 2011, 212.

³⁹ Aaltonen et al. 2005, 45.

⁴⁰ Aaltonen et al. 2005, 44; Gardberg 2003, 35–36; Kiiskinen & Aaltonen 1992, 27.

⁴¹ Hiekkänen 2003, 161.

eläviä, ei kuolleita varten.⁴² Luther vahvisti tätä ajatusta.⁴³ Hautaaminen on inhimillinen kunnianosoitus vainajalle ja hauta on omaisia varten oleva muistomerkki.⁴⁴ Haudalla omaiset voivat käydä muistelemassa vainajaa. Ikään kuin osa pitäisi yhteyttä haudan kautta vielä kuolleeseen läheiseen. Hautauksen tarkoitus olisi siis säilyttää vainajan muisto. Hautausmaat ja siellä olevat haudat ovat hartaudenharjoittamispaikkoja kristityille.⁴⁵

⁴² Aaltonen et al. 2005, 44–45.

⁴³ Lehtikoinen 2011, 221.

⁴⁴ Aaltonen et al. 2005, 45.

⁴⁵ Aaltonen et al. 2005, 47.

1.3.1 Arkun maahan hautaaminen

Arkku on ikään kuin vainajan viimeinen vaate.⁴⁶ Arkku joko tilattiin puusepältä tai tehtiin itse läheisen kuoltua. Yhä edelleen jossain päin Suomea (esimerkiksi Ivalossa) kansalasiopistot järjestävät arkun ja uurnan teko kursseja, jossa voi tehdä itselleen viimeisen ”vaatteen”.

Hautaustoimistoista ostetut arkut ovat yleistyneet vasta 1900-luvulla. Arkut ovat olleet jo yleisiä 1600-luvulla ja myös vähävaraiset ovat käyttäneet niitä.⁴⁷ 1880-luvulla astui voimaan keisarillinen terveydenhoitoasetus, jonka seurauksena maahan hautaaminen tuli pakolliseksi.⁴⁸ Hautojen syvyyksistä annettiin myös ohjeita ja hautojen piti saada olla rauhassa 20 vuotta.⁴⁹

Suomen laki ei vaadi käyttämään arkkua, mutta yleensä seurakuntien ohjesääntö sitä vaatii.⁵⁰ Hautaustoimen malliohjesäännössä lukee, että:

*”Ruumiin hautaaminen voidaan erityisistä syistä sallia ilman arkkua, mikäli terveydensuojelusäännökset sen sallivat.”*⁵¹

Näin saatetaan toimia esimerkiksi, kun kyseessä on jonkun muun uskonnonharjoittajan vainaja, kuin kristinuskon. Arkun käyttö helpottaa muun muassa kuljetuksia ja lisäksi krematoriot vaativat arkun olemassaolon.⁵² Hautaustoimilaki ei määrittele arkun materiaalia tai mallia, mutta haudattaessa Suomen evankelis-luterilaisen seurakunnan ylläpitämälle hautausmaalle, niin on olemassa kriteerit maatumisominaisuuksista.⁵³

*”Ruumis on haudattava helposti maatuvassa arkussa.”*⁵⁴

Arkuille on olemassa myös kriteerejä liittyen siihen onko kyseessä arkkuhautaus vai tuhkaus. Tuhkaukseen riittää kevytrakenteinen arkku, jota ei tarvitse pystyä kantamaan kantoliinoilla. Kun taas arkun maahan hautaamiseen tarvitaan sellainen arkku, joka kestää kantamisen kantoliinoilla – joskus pitkänkin matkan.

⁴⁶ Korpela 2005, 44.

⁴⁷ Talve 2012, 232; Hiekkänen 2006, 158.

⁴⁸ Lehikoinen 2011, 231; Wirkkala 1945, 30.

⁴⁹ Lehikoinen 2011, 231.

⁵⁰ Terveydensuojeluasetus 1280/1994; Engström & Repo & Ryhänen 2004, 37; Lampinen 2006, 28.

⁵¹ Hautaustoimen malliohjesääntö.

⁵² Lampinen 2006, 28.

⁵³ Lampinen 2006, 28; Korpela 2005, 44.

⁵⁴ Hautaustoimen malliohjesääntö.

Samaan hautaan voidaan haudata aikaisintaan 15 vuoden kuluttu, mutta Suomen evankelis-luterilaisilla seurakunnilla voi olla tästä myös omia ohjesääntöjä esimerkiksi 25 vuoden kuluttua.⁵⁵ Vuonna 1994 laaditussa terveydensuojeluasetuksessa luvussa 7 pykälässä 40 lukee näin:

*”Arkuun sijoitettu ruumis on haudattava maahan vähintään 150 senttimetrin syvyyteen. Samaa arkuhautasijaa saa käyttää aikaisintaan 15 vuoden kuluttua edellisestä hautaamisesta.”*⁵⁶

Olen ollut neljä kesää kesätöissä hautausmaalla ja tiedän, että on olemassa erilaisia sääntöjä siitä milloin voidaan haudata samaan hautaan. Riippuen esimerkiksi siitä haudataanko puhtaasti edellisen vainajan päälle, osittain päälle vai viereen. Joissain hautausmailla on myös todella syviä sukuhautoja, joihin voi haudata useampaan kerrokseen ja useamman vainajan vierekkäin ja päällekkäin.

⁵⁵ Lampinen 2006, 32; Hautaustoimen malliohjesääntö; Aaltonen et al. 2005, 72.

⁵⁶ Terveydensuojeluasetus 1280/1994; Aaltonen et al. 2005, 72.

1.3.2 Hautajaiset ja haudan täyttö lapioimalla rituaaleina

Hautaaminen on toimitus, jossa kuolleen ihmisen ruumis saatetaan viimeiseen lepopaikkaansa ja evankelis-luterilaisen seurakunnan mukaan myös viimeiselle matkalleen.⁵⁷ Hautaustavat vaihtelevat eri kulttuureissa ja eri uskonnoissa. Yleisesti ottaen vainaja haudataan Suomen evankelis-luterilaisen tai Suomen ortodoksisen kirkon seurakunnan ylläpitämälle hautausmaalle, mutta poikkeusluvalla on mahdollista haudata vainaja esimerkiksi perustetulle yksityiselle hautausmaalle.⁵⁸

Hautajaisten järjestämisessä lähtökohta pitäisi olla vainajan omat toivomukset hautajaisten suhteen – mikäli hän on niitä elinaikanaan ilmoittanut.⁵⁹ Taloustutkimus Oy teetti vuonna 2018 Suomen Hautaustoimistojen Liitto ry:n jäsenliikkeen asiakkaille tutkimuksen, jonka mukaan:

”Tärkeimpänä tekijänä hautauksen järjestämisessä ja hautajaisissa pidetäänkin kunnioituksen osoittamista vainajalle.”⁶⁰

Rituaali tarkoittaa jonkin uskonnollisen toimituksen tai muun juhlamenon vakiintunutta suoritustapaa taikka tällaista toimitusta tai palvontamenoa. Rituaalien avulla voidaan saada järjestystä ja turvaa kaaokseen, jonka läheisen menettänyt voi kokea. Rituaalit auttavat kohtaamaan tapahtuneen tekemällä jotain konkreettista – kuten haudan lapioiminen umpeen. Rituaalit luovat myös yhteenkuuluvuuden tunnetta. Kun usea henkilö hautajaisseurueesta osallistuu haudan täyttöön lapioimalla, niin yhteenkuuluvuus vahvistuu – yhdessä teemme tämän. Haudan umpeen luominen rituaalisena toimintana on myös yksi tapa läheisille aloittaa surutyö.⁶¹

Hautaamiseen liittyvien rituaalien tarkoitus on auttaa ja tukea yksilöitä sekä yhteisöjä selviämään muutoksesta, jonka kuolema tuo.⁶² Kuolema on myös siirtymäriitti, johon liitettynä rituaalina, auttaa se omaisia siirtämään kuollut elävien kirjoista kuolleiden kategoriaan.⁶³ Hautausrituaalit liittyvät identiteetteihin ja yhteisön jatkuvuuteen.⁶⁴ Nämä rituaalit ovat eläviä, eivät kuolleita varten.⁶⁵

⁵⁷ Jussila et al. 2004, 92; Virtaranta et al. 1989, 480.

⁵⁸ Virtaranta et al. 1989, 480.

⁵⁹ Komulainen et al. 2005, 52.

⁶⁰ Taloustutkimus Oy & Suomen Hautaustoimistojen Liitto ry 2018, 6.

⁶¹ Poijula 2002, 98; Molander 2009, 230.

⁶² Lehikoinen 2011, 11.

⁶³ Aaltonen & Kiiskinen 1992, 34; Lehikoinen 2011, 11; Molander 2009, 231; Erämaja 2009, 22.

⁶⁴ Erämaja 2009, 22.

⁶⁵ Pajari 2014, 87.

Hautajaiset ovat rituaali, joka sulkee kuoleman aiheuttaman epäjärjestyksen.⁶⁶ Suurin osa nykyisistä suomalaisista hautajaistavoista on peräisin ainakin 1600-luvulta.⁶⁷ Hautajaisten järjestäminen on osa surutyötä. Läheisestä huolehditaan loppuun saakka. Vainajan sukulaisista ja ystävistä pyydetään kuusi, yleensä miespuolista, arkunkantajaa.⁶⁸ Kantajien ikä on usein ollut sidoksissa vainajan ikään: jos vainaja on nuori, niin ovat kantajat nuoria ja jos taas vainaja on iäkäs, niin kantajina toimivat iäkkäät henkilöt – mikäli he tehtävään kykenevät.⁶⁹

Arkkuhautauksen yhteydessä kantajat, usein lähiomaiset, kantavat arkun hautaan.⁷⁰ Tämän lisäksi arkunkantajat saattavat kantaa arkun myös arkun kuljetusautoon ja sieltä pois sekä mahdollisesti kirkkoon tai kappeliin. Ikään kuin yksi matka saataisiin päätökseen, mutta osalle omaisista tämä ei riitä.⁷¹ Hauta pitää saada itse täyttää ja vasta silloin on tämä ”matka” saatu päätökseen. Haudan täyttö lapioimalla oli ennen vanhaan omaisten tehtävä, mutta nykyään tehtävän hoitavat useimmiten ammattilaiset.⁷²

Ennen hautajaisia kutsuttiin ”maahanpanijaisiksi”⁷³ ja tuhkaaminen tuo tähän pienehkön ongelman, sillä tuhkauurna lasketaan maahan tai tuhkat ripotellaan luvalliseen paikkaan vasta myöhemmin. Tuhkia on oikeus säilyttää vuoden ajan.⁷⁴ Oman kokemuksen mukaan osa omaisista haluaa hoitaa asiat loppuun asti heti eikä vasta ”huomenna”. Tämä voisi olla yksi syy haudan peitolle omaisten toimin lapioimalla heti.

Suomen Hautaustoimistojen Liitto ry on teettänyt ihan hiljattain – keväällä 2018 – Taloustutkimus Oy:lla tutkimuksen suomalaisten mielikuvista ja kokemuksista hautajaispalveluihin ja hautajaisiin liittyen. Tutkimuksen mukaan omaisille hautajaisissa kolmanneksi tärkeintä on vainajan vakaumukseen ja/tai toivomuksiin kuuluvan hautaustavan toteuttaminen. Vain sureminen ja kunnian osoittaminen vainajalle olivat omaisten mielestä tärkeämpiä hautajaisissa.⁷⁵ Mielestäni vainajan toivomuksiin kuuluvan hautaustavan toteuttaminen on myös

⁶⁶ Pajari 2014, 87; Talve 2012, 232.

⁶⁷ Seljavaara & Kärjä 2005, 220.

⁶⁸ Aalto 1999, 368; Lehikoinen 2011, 141; Lempiäinen 2004, 10; Aaltonen et. al. 2005, 73; Korpela 2005, 84.

⁶⁹ Lehikoinen 2011, 141; Talve 2012, 232.

⁷⁰ Pajari 2014, 103.

⁷¹ Erämaja 2006, 345.

⁷² Pajari 2014, 103; Parviainen 1987, 225; Aaltonen et al. 2005, 73; Erämaja 2006, 341.

⁷³ Pajari 2014, 104.

⁷⁴ Hautaustoimilaki 457/2003.

⁷⁵ Taloustutkimus Oy & Suomen Hautaustoimistojen Liitto ry 2018, 6.

kunnianosoitus vainajaa kohtaan. Ja se voidaan tulkita myös hartiavoimin tehtäväksi surutyöksi.

Arkun kantaminen on erittäin tärkeä rituaali. Se on osa surutyötä – matkanteko on konkreettinen siirtymä. Osalle omaisista arkun kantaminen voi olla kunniatehtävä ja osa saattaa kokea sen ylitsepääsemättömän raskaaksi. Jokaisen tulisi kuunnella itseään ja omia tuntemuksiaan suostuessaan arkunkantamistehtävään.⁷⁶

Haudan umpeen luominen heti arkun hautaan laskemisen jälkeen tuntuu olevan paikkakuntakohtaista. Omasta kandidaatin tutkielmastakin selvisi, että tätä tapaa noudatetaan jossain päin Suomea lähes aina ja jossain päin ei koskaan – ja toki kaikkia erilaisia käytäntöjä tältä väliltä.⁷⁷ Tutkielmasta nousivat tietyt maantieteelliset osa-alueet vahvemmin, kuten Lapin lääni sen suhteen, että siellä näin toimitaan useimmiten ja Etelä-Suomessa tapa taas on melko harvinainen. Toki näin karkea jako ei ole koko totuus, sillä lähes kaikissa Suomen evankelis-luterilaisissa seurakunnissa oltiin valmiita joustamaan, mikäli omaiset ovat ehdottomia asian toteutustavan suhteen.⁷⁸

⁷⁶ Korpela 2005, 83–84.

⁷⁷ Korpela 2005, 87; Vikman 2018, 16.

⁷⁸ Vikman 2018, 15–16.

1.4 Hautausta säätelevä lainsäädäntö

Suomessa on voimassa hautaustoimilaki sekä kirkkolaki, jota noudatetaan hautaustoimilain lisäksi, mikäli vainaja haudataan Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ylläpitämälle hautausmaalle.⁷⁹ Näiden lisäksi hautaamisesta on voimassa terveydensuojelulaki.⁸⁰ Kirkkojärjestys on kirkolliskokouksen kirkkolain nojalla hyväksymä.⁸¹ Näiden asiakirjojen lisäksi on olemassa vielä hautaustoimen ohjesääntö:

”Kirkkovaltuusto hyväksyy hautaustoimen ohjesäännön, joka on alistettava tuomiokapitulin vahvistettavaksi.”⁸²

Edellä oleva lainaus löytyy kirkkolain 17 luvun 7 §:stä.

Vuonna 1954 laadittiin ensimmäinen koko kirkkoa koskeva yhteinen hautaustoimen ohjesääntö. Tätä ohjesääntöä tarkistettiin vuosina 1972 ja 1979. Viimeisin laaja tarkistus ohjesääntöön tehtiin terveydensuojelulainsäädännön ja kirkkolain uudistusten johdosta vuonna 1994.⁸³

Seurakunnan tulee laatia oma hautaustoimen ohjesääntönsä seurakunnan olosuhteiden mukaan ottaen huomioon seurakunnan hautausmaiden paikalliset ominaispiirteet ja hautauskäytännöissä omaksuttu kulttuuri sekä järjestelyjen tarkoituksenmukaisuus.⁸⁴ Näin ollen hautauskäytäntöjä määrittelevät yhtäläillä paikalliset tavat⁸⁵, vaikkei niitä olekaan kirjattu laki- tai käsikirjoihin. Kirkkohallitus antaa tarvittaessa lisää ohjeita hautaustoimen hoitamisesta.⁸⁶ Lain mukaan haudalla tarkoitetaan yhden tai useamman vainajan hautaamista varten varattua maa-aluetta hautausmaalla. Hauta sisältää yhden tai useamman vierekkäisen hautapaikan ja kukin hautapaikka yhden tai useamman päällekkäisen hautasijan.⁸⁷ Terveydensuojelulain 9 luvun 43 §:n säännöksessä lukee näin:

⁷⁹ Hautaustoimilaki 457/2003; Lampinen 2006, 28; Erämaja 2009, 28.

⁸⁰ Hautaustoimilaki 457/2003; Erämaja 2009, 28.

⁸¹ Kirkkojärjestys 1055/1993.

⁸² Hautaustoimen malliohjesääntö.

⁸³ Hautaustoimen malliohjesääntö.

⁸⁴ Hautaustoimen malliohjesääntö; Erämaja 2009, 29, 32.

⁸⁵ Mattila et al. 2012, 71.

⁸⁶ Hautaustoimen malliohjesääntö; Kirkkojärjestys 1055/1993.

⁸⁷ Hautaustoimen malliohjesääntö; Kirkkojärjestys 1055/1993.

”Hautaamiseen käytettävistä alueista ja hautamisesta, ruumiin kuljettamisesta sekä haudatun ruumiin siirtämisestä voidaan säätää valtioneuvoston asetuksella.”⁸⁸

Hautaustoimilain 2 §:ssä lukee:

” – – Vainajan ruumiin hautamisessa ja tuhkaamisessa sekä tuhkan käsittelyssä tulee kunnioittaa vainajan katsomusta ja toivomuksia.”⁸⁹

Lisäksi 23 §:ssä lukee:

”Jollei vainaja ole eläessään nimenomaisesti toivonut tietyn henkilön huolehtivan hautamiseen, tuhkaamiseen ja tuhkan käsittelyyn liittyvistä järjestelyistä, voivat järjestelyistä huolehtia vainajan eloonjäänyt puoliso tai kuolinhetkellä vainajan kanssa avioliitonomaisissa olosuhteissa yhteisessä taloudessa jatkuvasti elänyt henkilö sekä lähimmät perilliset. – – ”⁹⁰

Hautaustoimilaki ei siis suoranaisesti ota kantaa haudan täyttämiseen omaisten tekemänä arkun hautamisen yhteydessä. Mutta uskoisin, että hautaustoimilain tarkoituksena on kuitenkin ollut, että vainajalla on ollut elinaikanaan mahdollisuus toivoa, että hauta täytetään arkun hautamisen yhteydessä omaisten voimin heti lapioimalla eikä hautaa peitetä väliaikaisesti siihen tarkoitettuun kehikolla/kannella. Jos kuitenkin vainaja ei ole tätä ennalta kirjallisesti toivonut tai jollekin lähimmäiselle suullisesti ilmoittanut, niin lähimmäiset perilliset päättävät kuinka asian kanssa menetellään. Toki on mahdollista, että omaiset haluaisivat täyttää haudan omaisten voimin arkun hautamisen yhteydessä, mutta vainajan seurakunta ei siihen suostu.⁹¹ Toinen mahdollisuus on myös, että vainaja on eläessään pyytänyt, että hauta täytettäisiin heti omaisten voimin lapioimalla, mutta omaiset eivät toimi vainajan ohjeen/toiveen mukaisesti. Eivät tee, kuten vainaja toivoisi.

⁸⁸ Terveysturvallisuuslaki 763/1994.

⁸⁹ Hautaustoimilaki 457/2003; Engström & Repo & Ryhänen 2004, 31.

⁹⁰ Hautaustoimilaki 457/2003; Engström & Repo & Ryhänen 2004, 31.

⁹¹ Vikman 2018, 10.

1.5 Työturvallisuus hautausmaalla

Kun mietitään, onko haudan täyttö kokonaan omaisten voimin mahdollista, niin yksi huomioon otettava seikka on turvallisuus – työturvallisuus – hautausmaalla. Kuka korvaa jos jotain sattuu? Ja kuka ottaa vastuun sattuneista omaisuus- tai henkilövahingoista?

Hannu Tammisen (Työturvallisuuskeskuksen asiantuntija) mielestä hautojen täytön tulisi olla kokonaan seurakuntien tehtävä.⁹² Jos omaiset haluavat täyttää haudan kokonaan lapioimalla, niin on ensinnäkin otettava huomioon, että hauta on tuettu oikein. Tämä on jo sinällään ensimmäinen ongelma, sillä kaikki Suomen evankelis-luterilaiset seurakunnat eivät tue hautoja oikein. Tätä kautta todelliset turvallisuusriskit ovat olemassa.⁹³

Omaisten tekemässä haudan täytössä maan sortumavaara voidaan estää kun hauta tuetaan kunnolla. Haudankaivuussa maan sortumavaaraa ehkäistään ja estetään käyttämällä työparia sekä haudan oikea oppista tuentaa. Haudan oikeaoppinen tuenta tapahtuu siten, että haudan sisäpuolelle asetetaan puinen tai metallinen tukikehikko. Tukikehikko täytyy kuitenkin poistaa ennen kuin hauta voidaan täyttää. Yleisesti tukikehikko voidaan poistaa ainoastaan koneellisesti.⁹⁴

Ja kuinka moni omaisista haluaisi, että tukikehikkoa tullaan poistamaan kesken hautajaisten, jotta hauta voidaan täyttää? Yksi vaihtoehto olisi toki, että hauta tullaan täyttämään omaisten voimin lapioilla myöhemmin, kun tukikehikko on poistettu. Mutta joissain seurakunnissa tämä ei tapahtuisi samana päivänä.

Haudan tuenta varmistaa siis sekä arkunkantajien että hautausmaan työntekijöiden ja muun saattoväen turvallisuuden.⁹⁵ Turvallisuus on siis yksi erittäin merkittävä syy siihen miksi jotkin Suomen evankelis-luterilaiset seurakunnat kieltävät haudan täytön kokonaan omaisten tekemänä, kun on kyseessä arkkuhautaus. Turvallisuuden lisäksi on kyse siitä, että omaisten tekemän haudan peiton jälkeen hauta tullaan kuitenkin koneellisesti tasoittamaan ja tiivistämään sekä hauta-alue siistitään. Osa seurakunnista kokee, että he joutuvat kuitenkin tekemään tavallaan sen työn – haudan peiton.⁹⁶

⁹² Liimatainen 2012.

⁹³ Palo 2018; Liimatainen 2012.

⁹⁴ Palo 2018; Molander 2009, 183.

⁹⁵ Tamminen 2012, 5; Aaltonen et al. 2005, 129; Molander 2009, 183.

⁹⁶ Vikman 2018, 10, 15.

1.6 Suru ja surutyö

Kuolema ja läheisestä luopuminen kuuluvat elämään. Tätä kautta myös suru kuuluu elämään. Suru haalenee ja väistyy taka-alalle, kun sille annetaan aikaa ja oikeus olla läsnä.⁹⁷ Kuolema herättää ihmisissä erilaisia tunteita, joista suru on yleisin.⁹⁸ Suru ohjaa ihmisten toimintaa ja olemista. Kyse on kuitenkin pohjimmiltaan selviytymisestä sekä pahimman yli pääsemisestä.⁹⁹ Pertti Mentun mukaan surutyö on ihmisen sisäistä työskentelyä ja sen perimmäinen tarkoitus on hyväksyä läheisen menetys. Surutyön kautta ihmisellä on mahdollisuus päästä ikään kuin eteenpäin – uuteen elämän vaiheeseen, josta puuttuu joku tärkeä henkilö.¹⁰⁰ Surutyö voi kestää useamman vuodenkin. Sen kesto on hyvin yksilöllinen asia.¹⁰¹

Vuoden 1686 kirkkolain mukaan suruaika oli miehillä kuusi kuukautta ja naisilla vuoden mikäli kuollut läheinen oli puoliso. ”Pikkusuruksi” nimitettiin sitä jos kuollut oli esimerkiksi sisko tai veli ja silloin suruaika kesti kuusi kuukautta. 1800-luvulla surupukua käyttivät ainoastaan naiset.¹⁰² Nyky-yhteiskunta ei tunnu tuntevan sanaa suruaika – ainakaan sen vanhassa merkityksessä. Tämän päivän yhteiskunta odottaakin surun tukahduttamista.¹⁰³ Ajatellaan, että surusta pitää päästää pian yli – ikään kuin se olisi sairaus. Sureva omainen voi esimerkiksi saada masentuneen henkilön statuksen jo pari viikkoa läheisen kuoleman jälkeen.¹⁰⁴

Yleensä menetetty ihminen on ollut niin kovin tärkeä, että suruun liittyy paljon negatiivista ja surusta onkin puhuttu sairautena. Ikään kuin siitä tulisi pyrkiä pois ja päästä irti.¹⁰⁵ Tämä alkaa olla vanhentunut malli ja nykyään ajatellaan surun kulkevan ikään kuin mukana koko elämän ajan. Se on osa elämää ja näyttäytyy erilaisena eri elämän vaiheissa.¹⁰⁶

Useimmat surututkijat ovat määritelleet surulle ikään kuin kronologisen järjestyksen, jossa ei huomioida niinkään yksilöä.¹⁰⁷ Nyky-yhteiskunta on kuitenkin melko yksilökeskeistä ja surun vaiheiden kannalta yksilöllisyydessä on se hyvä, että voidaan tunnistaa erilaisia suruvaiheita, vaikka ne tulisivatkin ”eri”

⁹⁷ Engström & Repo & Ryhänen 2004, 11.

⁹⁸ Valonen 2000, 111.

⁹⁹ Aaltonen & Kiiskinen 1992, 125; Erämaja 2009, 14.

¹⁰⁰ Aaltonen & Kiiskinen 1992, 164; Lehikoinen 2011, 11.

¹⁰¹ Valonen 2000, 111.

¹⁰² Talve 2012, 236.

¹⁰³ Salmela 2014, 53; Erämaja 2009, 37.

¹⁰⁴ Salmela 2014, 48.

¹⁰⁵ Kübler-Ross & Kessler 2006, 235.

¹⁰⁶ Poijula 2002, 41; Vähäkangas 2018; Harmanen 2013, 20.

¹⁰⁷ Vähäkangas 2018.

järjestyksessä.¹⁰⁸ Ajalla, ympäristöllä ja persoonalla on aina merkitystä sen hetkiseen surukokemukseen.¹⁰⁹

Surulle on annettava oma aikansa.¹¹⁰ Puhuttaessa surutyöstä tarkoitetaan juuri sitä, että suru on kuin työtä.¹¹¹ Siihen kuuluvat erilaiset tunteet, itkeminen ja vainajan muisteleminen.¹¹² Suru on kausittaista. Surutyötä tehdessä tunteet vaihtelevat – riippuen toki siitä millainen suhde on ollut vainajaan.¹¹³ Läheisen kuolintapa voi vaikuttaa suruun ja surutyön pituuteen. Onko kuolema ollut odotettu esimerkiksi pitkäaikaisen sairauden takia vai tapahtuuko onnettomuus, jolloin kuolema iskee kuin salama kirkkaalta taivaalta. Onko kuollut henkilö nuori vai vanha.¹¹⁴ Kaikkien ihmisten tapa surra on erilaista. Siihen vaikuttavat esimerkiksi ikä ja elämäkokemus, joka on muokannut jokaista surijaa.¹¹⁵

Osa surututkijoista on ehdottanut, että surutyössä olisi tietyt vaiheet, mutta osa tutkijoista ajattelee, että surutyön vaiheet eivät ole peräkkäisiä, vaan ennemminkin limittäisiä. Suru on muuttuva ja yksilöllinen. Se saattaa vaikuttaa jopa yksilöiden käyttäytymiseen, koska suru tuo mukanaan uusia tunteita ja ajatuksia.¹¹⁶ Se, mitä ihmiset ajattelevat ja uskovat kuolemanjälkeisestä elämästä, vaikuttaa siihen miten he yksilöinä tekevät surutyötä. Myös se, miltä kuolema tuntuu omaisista, on kuolemanjälkeiseen elämään uskomisen sanelemaa.¹¹⁷

Tutkittaessa surun psykologiaa on saatu selville, että rituaaleilla on merkitystä surutyön edistäjinä. Eli se, että omaiset voivat täyttää haudan lapioimalla rituaalin omaisesti on merkittävä asia surutyönkin kannalta.¹¹⁸ Käsillä tekeminen voi olla hyvä keino työstää surua. Huolehditaan kuolleesta loppuun asti.¹¹⁹ Puhuttaessa surun kehollisuudesta voitaisiin sanoa, että haudan täyttäminen lapioimalla olisi surun kehollistamista. Surutyötä tehtäisiin keholla – ikään kuin hartiavoimin tehtävää surutyötä.

¹⁰⁸ Kübler-Ross & Kessler 2006, 22; Poijula 2002, 43; Vähäkangas 2018.

¹⁰⁹ Vähäkangas 2018.

¹¹⁰ Engström & Repo & Ryhänen 2004, 9.

¹¹¹ Poijula 2002, 11; Engström & Repo & Ryhänen 2004, 9.

¹¹² Engström & Repo & Ryhänen 2004, 9; Valonen 2000, 111.

¹¹³ Engström & Repo & Ryhänen 2004, 13.

¹¹⁴ Engström & Repo & Ryhänen 2004, 17.

¹¹⁵ Harmanen 2013, 17.

¹¹⁶ Engström & Repo & Ryhänen 2004, 19; Vähäkangas 2018.

¹¹⁷ Kübler-Ross & Kessler 2006, 133–134; Erämaja 2009, 5.

¹¹⁸ Aaltonen et al. 2005, 82.

¹¹⁹ Seljavaara & Kärjä 2005, 220.

1.7 Merkityksen anto jollekin

Annamme, arkikielessä sanoilla ja ilmauksilla, erilaisia merkityksiä erilaisille asioille. On paljon vakiintuneita merkityksiä, kuten mikä on sanan tuoli merkitys.¹²⁰ Mutta kun käsitellään jotain asiaa, joka ei vaan kerta kaikkiaan merkitse samaa asiaa kaikille, niin annamme erilaisia merkityksiä joillekin asioille. Myöskään haudan täyttö lapioiden omaisten voimin arkun hautaamisen yhteydessä tuskin merkitsee samaa kaikille omaisille.

Merkitys käsitteenä on käytössä sekä arkikielessä että semiotiikassa. Myös kielifilosofiassa käytetään tätä käsitettä. Semiotiikka on sanojen ja muiden kielellisten ilmausten sekä muiden merkkien merkitysten ja käytön sekä kielijärjestelmien tutkimus.¹²¹ Semantiikka on sanojen merkitysten tutkimusta kielitieteen haarana. Sosiologisesti asennoituva sanojen merkitysten selvittely, joka perustuu ensi sijassa niiden käyttöön yhteisössä, siihen mitä puhujat tai kirjoittajat ovat niillä tarkoittaneet.¹²²

Merkitykset, joita ihmiset tuottavat kielellisesti, määräytyvät sen mukaan mitä ajatuksia ja käsitteitä niiden ilmaisemiseen käytetään.¹²³ Kieli luo ja kantaa eritasoisia merkityksiä. Merkityksien tutkiminen on yksi haasteellisimpia tehtäviä kielitieteessä.¹²⁴ Jos ymmärtää sanojen tai ilmaisuiden merkityksen, niin pitäisi silloin ymmärtää myös koko ilmaus. Mutta se mitä joku ymmärtää jonkin tarkoittavan, ei välttämättä ole sama mitä sanojen tuottaja sillä tarkoittaa.

Ihmisten merkkijärjestelmät muuttuvat aikojen kuluessa, sillä ne ovat yleensä kulttuurisidonnaisia.¹²⁵ Lauseen kokonaismerkitys, kuin myös lauseessa käytettyjen sanojen merkitys, syntyy vasta tilanteessa. Esimerkiksi haastatteluvastauksia ei voi irrottaa niiden kokonaisuudesta, sillä silloin niiden merkitys saattaa muuttua. Varsinkin se merkitys, jota haastateltava on yrittänyt luoda haastattelijan mieleen. Kun siis tutkin sanojen ja lauseiden merkityksiä, niin on minun otettava lähtökohdaksi suhteellisen pysyvä ja tilanteista vapaa merkitys.¹²⁶ Tutkimusaiheen rajausta auttaa etsimään tiettyjä merkityksiä. Tutkimuskysymykset ovat vielä tarkempi rajausta merkityksien etsimiselle.

¹²⁰ Niiniluoto 2000, 16.

¹²¹ Niiniluoto 2000, 19; Koukkunen 2006, 289; Kuiri 2012, 7.

¹²² Koukkunen 2006, 288; Kuiri 2012, 7.

¹²³ Saariluoma 2000, 46.

¹²⁴ Östman 2000, 69–70.

¹²⁵ Kuiri 2012, 7.

¹²⁶ Kuiri 2012, 10–11.

2 Tutkimustehtävä ja toteutus

2.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymys

Tutkin pro gradu -tutkielmassani sitä minkälaisia merkityksiä miespuoliset omaiset antavat haudan kokonaan täytölle lapioimalla haudan umpeen arkun hautaamisen yhteydessä. Tutkimus on teemahaastattelututkimus, jossa omaiset kertovat kokemuksistaan puolistrukturoidusti apukysymysten avulla.¹²⁷ Tähän tutkimukseen sopii pohjalle kirjallisuus- ja lehtiartikkelikatsaus teoriaosuuteen ja lisäksi kahdeksan henkilön teemahaastatteluiden litterointi sekä analysointi tutkimustulosten tarkasteluun.

Tutkimuskysymykseni on:

1. Mitä merkityksiä omaiset antavat haudan täyttämiseksi kokonaan lapioimalla arkun hautaamisen yhteydessä?

¹²⁷ Hirsjärvi & Hurme 2014, 47; Tuomi & Sarajärvi 2009, 75.

2.2 Tutkimusmenetelmä

Pro gradu -tutkielmani aineisto koostuu kahdeksan mieshenkilön puolistrukturoidusta teemahaastattelusta.¹²⁸ Kyseessä on laadullinen haastattelututkimus. Laadullisessa tutkimuksessa on kyse ihmisten antamista merkityksistä jollekin asialle. Haastateltavat kertovat omia subjektiivisia näkemyksiä, joita ei välttämättä nouse yleisistä tilastollisista tutkimuksista. Näiden vastausten yllätyksellisyys on merkityksellistä. Haastattelu on yksi aineiston keräämisen menetelmä.¹²⁹ Tutkittaessa ihmisten kokemuksia ja näkemyksiä se on erittäin yleinen aineistonkeruutapa.¹³⁰

Käytän haastatteluista sanaa teemahaastattelu, sillä kohdensin haastattelut tiettyyn teemaan/teemoihin. Teemahaastattelu otti huomioon sen, että merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa sekä sen, että ihmisten antamat merkitykset ja tulkinnat asioista ovat keskeisiä.¹³¹ Merkityksien tutkiminen on yksi haasteellisempia tehtäviä kielitieteessä.¹³²

Valitsin puolistrukturoidun haastattelun tutkimukseeni siksi, että haluan esittää kaikille haastateltaville samat pääkysymykset – aihealueittain. Nämä aihealueet ovat tämän pro gradu -tutkielmani tulosten otsikot: *Suhde vainajaan (luku 3)*, *Suhde kuolemaan (luku 4)* ja *Suhde kristinuskon opetukseen hautaamisesta (luku 5)*. Nauhoitin haastattelut ja litteroin nauhoituksen jälkeen.¹³³ Jokainen haastateltava täytti lomakkeen (Liite 1), jossa he suostuivat, että käytän haastatteluita omaan pro gradu -tutkielmaani.

Teoriaosuus koostuu erilaisista kirjoista ja lehtiartikkeleista liittyen aiheeseen hautaus, hautajaiset, hautauspalvelut, hautaustavat, hautausmaat, kuolema, omaiset, hautausrituaalit ja haudan täyttö/peitto. Kirjat olen lainannut oman kaupunkini kirjastosta sekä Helsingin yliopiton kirjastosta, ja lehtiartikkeleita olen valinnut internetistä sekä Helsingin yliopiston HELDA tietokantaa käyttämällä.

¹²⁸ Saaranen-Kauppinen 2018; Hirsjärvi & Hurme 2014, 47; Tuomi & Sarajärvi 2009, 75.

¹²⁹ Alasuutari 2005, 147.

¹³⁰ Ruusuvoori & Nikander 2016, 65; Tuomi & Sarajärvi 2009, 72.

¹³¹ Hirsjärvi & Hurme 2014, 47–48.

¹³² Östman 2000, 60–70.

¹³³ Hirsjärvi & Hurme 2014, 92, 185.

2.3 Tutkimuksen toteutus ja analysointi

Puolet haastateltavista asuvat Lapissa ja puolet pääkaupunkiseudulla. Pääkaupunkiseudulla asuvat ovat myös alun perin kotoisin Lapista. Tein marraskuussa 2018 kaikki haastattelut. Tein viikon mittaisen tiedonkeruumatkan Lappiin, jossa haastattelin siellä asuvat henkilöt. Haastateltavat ovat sukupuoleltaan miehiä siksi, että yhä edelleen suurin osa arkunkantajista ja haudan täyttäjistä on miehiä.

Osa haastateltavista on sukulaisia jollain tasolla ja osa tuttavien tai sukulaisten tuttavien. Haastattelut tapahtuivat haastateltavien omissa kodeissa ”kahvin ja kahvileivän kera”. Tarkoitukseni oli yrittää luoda mahdollisimman rento haastattelutilanne, sillä aihe on kovin herkkä. Yritin parhaani mukaan saada läheisen ja syvällisen kontaktin haastateltaviin. Uskon että se, että haastattelut tapahtuvat haastateltavien omissa kodeissa ruokapöydän ääressä, rentoutti tunnelmaa. Tämä oli ensimmäinen haastattelututkimus, jonka toteutin.

Haastattelut olivat keskustelun omaisia, kiireettömiä tilanteita, jossa haastattelijalla eli minulla oli kuitenkin tilanne hallinnassa – vastuu haastattelun eteenpäin viemisestä. Kyseessä oli kerronnallinen yksilohaastattelu, jonka kohteena olivat kertomukset kokemuksina¹³⁴ – tässä tapauksessa haudan täytön merkitys lapioimalla.

Tarkoitukseni oli selvittää pro gradu -tutkielmassani, että miksi nämä miehet ovat olleet osallisia tällaiseen tapahtumaan ja mitä merkityksiä he tapahtumalle antavat. Tutkimusjoukkoon kuuluvat miehet ovat osallistuneet sekä arkun kantamiseen että siirtyneet siitä lapioimaan hautaa umpeen – muuttuneet arkunkantajista haudan täyttäjiksi. Normaaliin elämään kuuluvat tunteet olivat täysin hyväksyttäviä ja jopa odotettavissa haastattelun edetessä.¹³⁵

Yleensä iäkkäämpien haastateltavien tarinat ovat valmiimmin tai jopa valmiiksi käsiteltyjä kuin nuorempien. Iäkkäämmillä ihmisillä on ollut aikaa työstää – kipeitäkin – asioita osaksi elämän kokemusta, kun taas nuoremmilla asiat saattavat olla tuoreemmassa muistissa, mutta osittain käsittelemättöminä.¹³⁶ Haastattelija kuten haastateltavakin kommunikoivat tuotetun puheen lisäksi eleillään ja ilmeillään. Näiden huomioon ottaminen tarvittaessa on tutkijalle yksi

¹³⁴ Ruusuvuori & Tiittula 2005, 12.

¹³⁵ Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2018.

¹³⁶ Lumme-Sandt 2005, 139.

haaste.¹³⁷ En kuitenkaan videoinut haastattelutilanteita, mutta tein merkintöjä litteroituun haastatteluaineistoon muun muassa äänenpainoista.

Valitsin haastattelun tutkimusmenetelmäksi, koska aihe jota tutkin, on melko tuntematon ja vähän tutkittu. Uskoisin, että tutkimukseni aihe tuottaa eri suuntiin viittaavia vastauksia monitahoisesti. Haastattelussa pystyin esittämään jatkokysymyksiä ja selventämään vastauksia lisäkysymysten avulla. Aihe on myös erittäin arka ja vaikea, jolloin aidossa haastattelutilanteessa saatetaan päästä aiheesta pintaa syvemmälle.¹³⁸ Haastattelu oli hyvä menetelmä näinkin intiimille ja emotionaaliselle aiheelle.¹³⁹

Tehtäväni tutkijana oli pyrkiä välittämään haastateltavan kokemuksia, käsityksiä, tunteita ja ajatuksia tutkimusaiheestani. Haastattelu oli ennalta suunniteltua toimintaa, joka tähtäsi informaation keräämiseen.¹⁴⁰ Valitsin teemahaastattelun, joka on puolistrukturoitu. Kysymysten muoto oli kaikille haastateltaville sama, mutta vaihtelin kysymysten järjestystä tarpeen mukaan haastattelun edetessä.¹⁴¹ Haastateltavat vastasivat kysymyksiin omin sanoin avoimesti, eikä niihin ollut mitään vastausvaihtoehtoja. Haastattelun näkökulma oli lyöty lukkoon, mutta kysymysten järjestystä ja sanamuotoa pystyi tarvittaessa muokkaamaan kesken haastattelun.¹⁴² Esitin tarvittaessa tarkentavia kysymyksiä, jotka eivät olleet samat kaikille haastateltaville, vaan muokkaantuivat tilanteen mukaan.

Laadullisessa tutkimuksessa, jossa haastateltavien määrä on pienehkö, on tärkeää, että henkilöt eli haastateltavat, joilta tietoa kerätään, tietävät asiasta mahdollisimman paljon ja heillä olisi siitä kokemusta.¹⁴³ Valitsinkin haastateltavat siten, että tiesin heidän osallistuneen sekä arkun kantamiseen että haudan täyttämiseen lapioimalla.¹⁴⁴ Yllätyksenä tuli kuitenkin se, että puolet haastateltavista oli osallistunut molempiin tapahtumiin samalla kertaa vain yhden kerran. Mutta esimerkiksi tiedän, että yksi haastateltava oli osallistunut useampiakin kertoja, muttei muistanut niistä haastattelu tilanteesta kuin yhden.

¹³⁷ Alasuutari 2005, 146.

¹³⁸ Hirsjärvi & Hurme 2014, 35; Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2009, 205–206.

¹³⁹ Hirsjärvi & Hurme 2014, 36.

¹⁴⁰ Hirsjärvi & Hurme 2014, 41–42.

¹⁴¹ Hirsjärvi & Hurme 2014, 47; Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2009, 208; Tuomi & Sarajärvi 2009, 73.

¹⁴² Hirsjärvi & Hurme 2014, 47.

¹⁴³ Tuomi & Sarajärvi 2009, 85.

¹⁴⁴ Hirsjärvi & Hurme 2014, 47; Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2009, 164; Tuomi & Sarajärvi 2009, 74.

Litterointi auttoi minua havaitsemaan tärkeitä yksityiskohtia sekä toimi muistiapuna. Tutkimuskysymys ja tutkimusmetodi vaikuttivat litteroinnin tarkkuuteen.¹⁴⁵ Olin kiinnostunut tutkimaan sitä mitä puhutaan eli mitä esittämiini kysymyksiin vastataan eli asiasisältö oli minulle merkityksellistä – tällöin riittäisi peruslitterointi.¹⁴⁶ Eli tarkoitukseni ei ollut litteroida haastatteluja sanasta sanaan, vaan tehdä jokaisesta haastattelusta erittäin tarkka sisällysluettelo otsikoineen ja kellonaikoineen.

Puolistrukturoidussa haastattelussa kysymysten muotoiluun ja niiden esittämiseen oli kiinnitettävä huomiota, jotta onnistuin esittämään kysymykset samankaltaisina jokaisessa haastattelussa ja pystyin minimoimaan haastattelijan – minun – vaikutuksen vastauksiin. Haastattelu oli kuitenkin vuorovaikutustilanne ja käytännön vuorovaikutustilanteessa oli mahdotonta täysin pitää kiinni etukäteisohjeista.¹⁴⁷ Tarkoitus oli saada haastateltava kuvailemaan yhden tapahtuman/kokemuksen merkityksiä. Tämä oli luonteeltaan henkilökohtainen kertomus.¹⁴⁸

Tein kaikki haastattelut marraskuussa 2018 kahden viikon aikana. Kaksi koehaastattelua auttoivat vielä hiomaan haastattelukysymyksiä sekä huomaamaan että haastattelutilanteessa tulee johdateltua tai kysyttyä ohjaavia lisäkysymyksiä vaikka, kuinka yrittäisi keskittyä vain kuuntelemiseen. Esittäessäni lisäkysymyksiä saatoin harkitsemattomasti ja liikaa johdatella haastateltavaa vastauksessaan. Jälkikäteen ajateltuna, jos ihmiset olisivat olleet täysin tuntemattomia, niin olisin luultavasti pystynyt paremmin pysymään haastattelijan roolissa. Mutta toisaalta koska tunsin haastateltavat jotenkuten etukäteen, niin uskon heidän kertoneen minulle asioista enemmän ja syvemmin, kuin täysin tuntemattomalle henkilölle. Ja lisähuomiona vielä, että haastattelijan kysymykset kuitenkin ohjaavat ja johdattelevat haastateltavan vastauksia aina jonkin verran.¹⁴⁹

Haastattelut olivat erittäin tunteellisia ja useampi haastateltava liikkui useamman kerran jopa kyyneliin saakka haastatteluiden edetessä. Myös minulla haastattelijana oli välillä vaikeaa pysyä tyynenä, kun aihe oli kovin tunnelatautunut ja herkkä. Haastattelut olivat intiimejä tilanteita. Koska kaikkien haastateltavien oli täytynyt sekä kantaa arkkua että peittää hautaa lapioimalla ja molemmat tapaukset

¹⁴⁵ Ruusuvuori & Tiittula 2005, 14; Tuomi & Sarajärvi 2009, 92.

¹⁴⁶ Ruusuvuori & Nikander 2016, 65.

¹⁴⁷ Ruusuvuori & Tiittula 2005, 51, 56.

¹⁴⁸ Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 193.

¹⁴⁹ Ruusuvuori & Tiittula 2005, 10.

piti olla tapahtunut samalla kertaa, niin suhde/suhteet vainajaan/vainajiin olivat kovin läheisiä ja tästä syystä haastattelutilanteet olivat erittäin tunteikkaita ja muistuttivat ajoittain terapeutista keskustelua, jossa minä haastattelijana olin kuuntelija.

Onnistuin luomaan lähes kaikissa haastatteluissa rennon tunnelman. Haastattelututkimusta oli mielestäni mielenkiintoista tehdä. Litterointi oli niin työlästä, kun kuvittelinkin se olevan. Noin viiden minuutin haastattelupätkän litteroimiseen meni noin 30 minuuttia. Haastatteluiden kestot vaihtelivat noin 10 minuutista noin 50 minuuttiin. Haastattelukysymykset olivat muuten samat, mutta saatoin esittää lisäkysymyksiä tai tarkentavia kysymyksiä, jos vastaus oli epäselvä tai halusin siihen tarkennusta.

Minua henkilökohtaisesti ihmetytti haastatteluiden keston suuri hajonta. Eikä voi luokitella, että nuoret puhuivat vähän ja vanhat paljon. Oli henkilöstä kiinni kuinka tarkasti, lyhyesti ja ytimekkäästi hän vastasi kysymykseen vai puhuiko hän siinä sivussa muitakin asioita. Koska osa oli sukulaisiani tai muulla tavalla enemmän ja vähemmän tuttuja, niin saattoivat he alkaa kesken haastattelun muistelemaan muita edes menneitä sukulaisiamme, jotka he olettivat minun tietävän. Kuuntelin rauhallisesti, mutta pidin koko ajan ohjat käsissäni haastattelun eteenpäin viemiseksi.

Litteroin haastattelut pikimmiten: osan haastattelun jälkeisenä päivänä ja osan viimeistään viikon sisällä haastattelusta. Alun perin olin tarkoitus litteroida haastattelut vain pääpiirteittäin ja tehdä kunnan sisällysluettelot. Mutta koska tämä oli ensimmäinen haastattelututkimus ja ensimmäinen kerta kun litteroin yhtään mitään, niin päättiin litteroida haastattelut sanatarkasti. Se loi minulle turvaa ja tuntui lopulta helpommalta vaihtoehdolta. Litteroidut tiedostot ovat 5-13 sivua pitkiä.

Kun olin litteroinut haastattelut, niin tulostin ne. Sitten alkoi analysointi. Käytin analysointiin sisällönanalyysia.¹⁵⁰ Analysoin jokaisen kysymyksen ensin erikseen. Sitten jokaisen aihealueen ja lopulta aloin vetää yhteyksiä eri aihealueiden välillä. Tutkin, pohdin ja punnitsin. Mitä tuloksia täältä löytyy? Osuivatko alku hypoteesini oikeaan siitä, että kyseessä on vain jonkinlainen paikkakunta-kohtainen perinne, jota ei osata lopettaa vai löytyykö tuloksista muitakin merkityksiä haudan peittämiselle lapioimalla?

¹⁵⁰ Kyngäs & Vanhanen 1999, 4.

2.4 Tutkimuksen luotettavuus

Haastatteluvuorovaikutus ei koskaan toteudu tyhjiössä. Jokaisella tutkijalla on oma näkökulma tutkittavaan asiaan – niin myös minulla – ja tästä näkökulmasta tulkitsin haastatteluja.¹⁵¹ En ole käynyt mitään haastattelijakoulutusta ja tämä oli ensimmäinen haastattelututkimus, jonka toteutin. Tämä vaikuttaa varmasti tutkimuksen luotettavuuteen. Tein kuitenkin ennen varsinaisia haastatteluita kaksi koehaastattelua, joita en ollut ajatellut käyttäväni analysoinnissa, mutta jotka kuitenkin päätyivät lopulta analysoitaviksi. Tein koehaastattelut siksi, että pyrin varmistumaan haastattelukysymysteni laadusta ja sopivuudesta. Edellä mainittujen lisäksi hain koehaastatteluiden kautta itselleni sopivaa haastattelijan ”roolia”.

Tutkimukseeni osallistuminen oli kaikille haastateltaville täysin vapaaehtoista, eivätkä he saaneet siitä mitään korvausta. Kun etsin haastateltavia, niin kerroin tarvitsevani noin tunnin kestävään haastatteluun mieshenkilöitä. Henkilöiden tulisi olla osallistunut sekä arkun kantamiseen että haudan täyttöön lapioimalla – molemmat tapahtumat samoissa hautajaisissa. Tulisin heidän koteihinsa esittämään noin kolmekymmentä kysymystä. Haastattelut nauhoitettaisiin ja ennen haastattelua jokainen haastateltava allekirjoittaisi lomakkeen – tutkimuslupa (Liite 1) – jolla hän suostuisi siihen, että saan nauhoittaa haastattelun ja käyttää analysoimiani tuloksia pro gradu -tutkielmaani. Tutkimuslupa tarvittiin kaikilta haastateltavilta.¹⁵²

Nauhoitin haastattelut omalla älypuhelimellani, johon olin asentanut Helppo ääninauhuri -sovelluksen Googlen Play-kaupasta. Nauhoittamisen ansiosta pystyin kuuntelemaan haastattelut yhä uudelleen ja uudelleen sekä analysoimaan niitä tarkemmin.¹⁵³ Nauhoituksen jälkeen litteroin ne pikimmiten, sillä tämän pitäisi parantaa haastattelun laatua.¹⁵⁴ Mutta on syytä muistaa, että litterointi on aina tutkijan tulkintaa nauhoitetusta aineistosta.¹⁵⁵

Haastattelussa mentiin henkilökohtaisiin asioihin, joten pyrin takaamaan haastateltaville yksityisyydensuojan nimeämällä haastattelut: Haastattelu1, Haastattelu2 ja niin edelleen. Tutkimustulosten analysoinnissa käytän lyhenteitä H1, H2 ja niin edelleen.¹⁵⁶ Haastateltujen nimet eivät tule esille tutkimuksessa.

¹⁵¹ Hirsjärvi & Hurme 2014, 137; Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2009, 161; Tuomi & sarajärvi 2009, 136.

¹⁵² Ruusuvuori & Tiittula 2005, 18.

¹⁵³ Ruusuvuori & Tiittula 2005, 14; Hirsjärvi & Hurme 2014, 92.

¹⁵⁴ Hirsjärvi & Hurme 2014, 185.

¹⁵⁵ Ruusuvuori & Nikander 2016, 64.

¹⁵⁶ Ruusuvuori & Tiittula 2005, 17.

Litteroidut haastattelut sekä allekirjoitetut tutkimusluvut (Liite 1) säilyvät minun kotiarkistossani viisi vuotta. Tämä on normaali säilytysaika, kun kyseessä on pro gradu -tutkielma.

Yksi haastateltavista oli alaikäinen ja häneltä pyysin tutkimuslupalomakkeeseen myös huoltajan allekirjoituksen. Tämä allekirjoitus oli pyydettävä sekä lainsäädännöllisistä että tutkimuseettisistä syistä.¹⁵⁷ Haastateltavien joukossa oli sukulaisiani sekä heidän ystäviään tai tuttaviaan. Osan haastateltavista tunsin jo entuudestaan hyvinkin ja osan olin tavannut muutamia kertoja. Tarkoitukseni olisi onnistua säilyttämään sekä tieteen avoimuus että luotettavuus.¹⁵⁸

Tutkimuseetiikkaan kuuluva perusasia on, että tutkijana kerroin haastateltaville ymmärrettävästi, että mistä tässä tutkimuksessa on kyse ja mihin tietoja tullaan käyttämään. Tutkijalla on aina omat lähtökohtansa – kulttuurinsa ja koulutuksensa – joten tutkija ei voi täysin irrottautua näkemyksistään haastattelutilanteessa tai analysoitaessa haastattelutuloksia. Tutkijalla on omat tulkintansa ja näkemyksensä tutkimastaan aiheesta.¹⁵⁹ Pyrin kuitenkin siihen, että tutkimuksessa on tutkittu sitä, mitä olen luvannut tutkia.¹⁶⁰

Kun tein haastatteluja tällaisesta henkilökohtaisesta, jopa tunteisiin menevästä aiheesta, niin se, että haastattelu menivät lähelle terapeutista keskustelua, oli täysin normaalia. Se aiheutti toki omat haasteensa, sillä minulla ei ole terapeutin koulutusta ja haastattelu – keskustelu – oli kertaluontoinen. Jos haastateltava koki sanoneensa jotain liian luottamuksellista tai jotain muuta jota katui, niin kerroin hänellä olevan mahdollisuus ottaa minuun yhteyttä jälkikäteen tarkentaakseen sanomistaan.¹⁶¹ Kukaan ei soittanut jälkikäteen tarkentaakseen sanomisiaan, mutta pro gradu -tutkielmani etenemisestä sain puheluita. Ja myös tutkimustulokset kiinnostivat haastateltavia.

¹⁵⁷ Alasuutari 2005, 147.

¹⁵⁸ Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2018.

¹⁵⁹ Alasuutari 2005, 148–149.

¹⁶⁰ Tuomi & sarajärvi 2009, 136.

¹⁶¹ Ruusuvoori & Tiittula 2005, 17.

3 Suhde vainajaan

3.1 Miksi osallistuit näihin tapahtumiin?

Viisi haastateltavista oli osallistunut arkun kantamiseen ja haudan täyttämiseen lapioimalla (samalla kerralla molemmat tapahtumat) yhden kerran.¹⁶² Yksi oli osallistunut kolme kertaa¹⁶³, yksi viisi kertaa¹⁶⁴ ja yksi noin 10 kertaa¹⁶⁵. Haastateltavat olivat olleet iältään 14–60-vuotiaita heidän osallistuessaan näihin tehtäviin. Haastattelu hetkellä he olivat iältään 15–85-vuotiaita.

Haastatteluissa kävi ilmi, että vainajat olivat erittäin läheisiä henkilöitä näille haastateltaville. Lähdekirjallisuuden mukaan yleensä on tapana valita kantamaan arkkua vainajalle läheisiä henkilöitä: sukulaisia ja ystäviä.¹⁶⁶ Näin oli toimittu myös kaikissa näissä tapauksissa.

Vainajien joukossa oli useampi: äiti, isä, mummo, pappa, eno, setä ja täti. Myös yksi oma lapsi sekä yksi anoppi mahtuivat vainajien joukkoon. Kun kysyin oliko tapahtumalla eroa sen mukaan kuka oli vainaja, niin äiti ja isä sekä oma lapsi nousivat vähän erilaisimmiksi.¹⁶⁷

” – – *Tietysti mitä läheisempi niin sitä sitä niin kun tunteikkaampi se on niin ku ollu se tilanne.* ”¹⁶⁸

” – – *Jos oma äiti tai isä tai sisaruksista niin totta kai kovempi,* – – ”¹⁶⁹

” – – *ku äitiä peittelin nytte viimeks, ni olihan se tietenkin semmonen ikävämpi ja surullisempi,* – – ”¹⁷⁰

Välttämättä sukulaisuussuhde ei kuitenkaan määrittele sitä miltä omaisesta tai läheisestä jonkun hänelle tärkeän henkilön kuolema tuntuu. Jollekin toiselle naapurin mies voi olla yhtä tärkeä kuin toisella oma äiti. Tässä tutkielmassa haastateltavat nostivat pääsääntöisesti esille omia vanhempiaan ja isovanhempiaan,

¹⁶² H1, H2, H3, H6, H8.

¹⁶³ H4.

¹⁶⁴ H7.

¹⁶⁵ H5.

¹⁶⁶ Aalto 1999, 368; Lehikoinen 2011, 141; Lempiäinen 2004, 10; Aaltonen et. al. 2005, 73; Korpela 2005, 84.

¹⁶⁷ H4, H7, H8.

¹⁶⁸ H7.

¹⁶⁹ H8.

¹⁷⁰ H4.

mutta eräs haastateltava kertoi vain yhdestä tapauksesta, jossa oli ollut sekä kantamassa arkkua että peittämässä hautaa lapioilla. Vaikka tiedän hänen osallistuneen näihin tapahtumiin useammankin kerran. Kyseessä oli hänen enonsa. Tästä voisikin päätellä, että enon merkitys hänelle oli valtavan suuri, koska se oli ainoa, jonka hän vanhoilla päivillään enää muisti.¹⁷¹

Yksi haastateltava palasi useita kertoja haastattelun aikana muistelemaan naapurin poikaa, joka oli tippunut mopon kyydistä ja jäänyt auton alle ja kuollut. Hän ei ollut ollut kantamassa tämän pojan arkkua eikä peittämässä hautaa, mutta hän oli mukana hautajaisissa, joissa oli koko kylä mukana. Tämä oli tehnyt häneen lähtemättömän vaikutuksen ja hän palasi siihen monissa haastattelukysymyksissä kyyneleet silmissä.¹⁷²

Eli ei vainajan lähisukulaisuus välttämättä kerro siitä kuinka kauan on ”aikaa” surra. Toisin kuin 1800-luvulla oli määritelty suruajat sen mukaan kuka vainaja oli kenellekin omaiselle.¹⁷³ Nykyään näin ei enää ole. Vainajan sukulaissuhde tai jokin muu suhde ei voi määritellä sitä miltä jonkun henkilön kuoleman kuuluu kenenkin mielestä tuntua. Aiemmin surututkijat olivat listanneet ikään kuin oikeat vaiheet surun etenemiseen, mutta tähän on onneksi tullut muutoksia surututkimuksen saralla, eikä surunvaiheita enää yritetä noudattaa orjallisesti vaan suru on kaikille sureville omaisille yksilöllinen asia.¹⁷⁴

Muutama haastateltava nosti esille sen, että heidän mielestään nämä tehtävät ovat kunniatehtäviä:

”No sehän oli vähän niin ko semmonen kunniatehtävä.”¹⁷⁵

” – – mun mielest se on niin ku niin ku kunnia asia jopa päästä niin ku jopa päästä kantamaan arkkua ja – – velvollisuus.”¹⁷⁶

Kunniatehtävä nousi esille myös lähdekirjallisuudessa. Korpelan mukaan tehtävä saatetaan kokea joko koko liian raskaana tai sitten se otetaan sen kautta, että se on kunnia-asia.¹⁷⁷ Osa omaisista siis kokee sekä arkun kantamisen että haudan

¹⁷¹ H6.

¹⁷² H5.

¹⁷³ Talve 2012, 236.

¹⁷⁴ Valonen 2000, 111; Engström & Repo & Ryhänen 2004, 19; Vähäkangas 2018.

¹⁷⁵ H3.

¹⁷⁶ H7.

¹⁷⁷ Korpela 2005, 83–84.

täyttämisen kunniatehtäväksi. Myös kunnianosoitus tuli esille haastateltavien puheenvuoroissa. Arkun kantamisen ja haudan täyttämisen kerrottiin olevan kunnianosoitusvainajaa kohtaan.¹⁷⁸ Ja myös koko ihmisen hautaamisen koetaan olevan kunnianosoitus vainajaa kohtaan.¹⁷⁹ Se, että ylipäättänsä haudataan eikä jätetä vain luonnon armoille. Se on osa inhimillisyyttä, että huolehditaan ”omista”.

Aiemmin kerroin Taloustutkimus Oy:n tutkimuksesta, jonka Suomen Hautaustoimistojen Liitto ry teetätti jäsenliikkeidensä asiakkaille. Sen mukaan tärkein asia omaisille hautajaisissa on kunnioituksen osoittaminen vainajalle.¹⁸⁰ Eli jos vainaja olisi elinaikanaan kertonut, että haluaisi, että hauta täytetään heti lapioimalla omaisten voimin, niin tämän toteuttaminen olisi esimerkiksi vainajan kunnioittamista.

Osalle ei ollut mitään väliä sen suhteen, että kuka oli vainaja, kun hautaa peitettiin lapioimalla vaan:

”Mä peittelin vaan ja se meni sit siitä ihan niin ku silleen.”¹⁸¹

” – ei välttämättä sellasta eroo, että se se on vaan ollu piste siihen, että nyt on suoritettu tapaus loppuun – – ”¹⁸²

Kaikkia 8 haastateltavaa oli joko pyydetty kantamaan arkkua ja lapioimaan hauta umpeen tai sitten se oli koettu velvollisuudeksi ihan kysymättäkin. Velvollisuusajatus tuntui koskevan sellaisia vainajia, kuin omaa äitiä, isää ja lasta. Yksi oli jopa sitä mieltä, että hänet myös haluttiin näihin tehtäviin.¹⁸³

”Pyydettiin ja haluttiin”¹⁸⁴

Ja miksipä ei olisi? Sillä miksi kysyttäisiin/pyydetäisiin, jos häntä ei haluttaisi näihin tehtäviin? Aina voidaan jossitella, että jos ei ole ketään muuta ketä kysyä, mutta yhä useammista Suomen evankelis-luterilaisista seurakunnista löytyy myös vapaaehtoisia arkunkantajia sellaisia tilanteita varten, jos ei ole omia kantajia tai

¹⁷⁸ H3, H7.

¹⁷⁹ Aaltonen et al. 2005, 45; H3, H7.

¹⁸⁰ Taloustutkimus Oy & Suomen Hautaustoimistojen Liitto ry 2018, 6.

¹⁸¹ H4.

¹⁸² H7.

¹⁸³ H8.

¹⁸⁴ H8.

vainajan lähisukulaiset ovat liian iäkkäitä kantaakseen. Toki niin kuin useammasta lähdekirjallisuudesta käy ilmi on yleistä, että kantajat ovat vainajan miespuolisia lähisukulaisia ja ystäviä.¹⁸⁵ Ja tapana on, että he jotka kantavat arkkua, niin aloittavat lapioiden. Ja näin oli toimittu myös kaikissa hautajaisissa, joissa haastateltavat olivat olleet osallisina näissä tapahtumissa.¹⁸⁶

Oma pikkuveljeni kertoi minulle syksyllä 2017 mummin hautajaisten jälkeen, että hän heitti vain yhden lapiollisen hiekkaa ja antoi sen jälkeen lapion seuraavalle. Hän oli siis kantamassa arkkua ja näin ollen aloitti lapioiden viiden muun kantajan kanssa. Miksi hän toimi näin? Eikö hän halunnut olla osana tätä haudantäyttöä vai kokiko hän nuoren ikänsä vuoksi, että hänen tulisi antaa muillekin – vanhemmille – henkilöille mahdollisuus tehdä suurempi työ? Vai kokiko hän sen – yhden lapiollisen heittämisen – velvollisuudeksi, koska hän kantoi arkkua ja tapana on, että kantajat aloittavat täyttämisen? Syy voi olla toki mikä vain, mutta hänelle haudan täyttö lapioiden ei tainnut olla merkittävä asia.

Seitsemän haastateltavaa halusi tehtäviin – osa pienen harkinnan jälkeen – ja yksi kertoi näin:

” – en voi sanoa että olisin siihen nimenomaisesti halunnut, mutta tuota tommoset pyynnöt on vähän semmosia ettei niistä voi kieltäytyä. ”¹⁸⁷

Eli hän koki pyynnön sellaiseksi, ettei siitä ollut sopivaa kieltäytyä. Toinen tapaus koski tapaa, joka kylässä vallitsee:

” – kylässä oli semmonen tapa että miehet kantaa. ”¹⁸⁸

Lainauksessa on kyse siitä, että kylä, jossa haastateltava asui, oli niin pieni, että kun joku kuoli, niin hautajaisiin osallistui koko kylänväki. Kantomatkat saattoivat olla pitkiä ja miehet vaihtelivat kantovuoroa. Eli kieltäytymisvaihtoehtoa ei ollut. Yhä edelleen Suomessa on saaristoseurakuntia, joissa arkkuhaudat lapiolla peittämisen lisäksi myös kaivetaan käsin – joskus jopa omaisten toimesta. Ja esimerkiksi Ivalossa on kansalaisopiston kurseja, joissa valmistetaan itselle arkku. Arkun teko

¹⁸⁵ Aalto 1999, 368; Lehtikoinen 2011, 141; Lempiäinen 2004, 10; Aaltonen et. al. 2005, 73; Korpela 2005, 84.

¹⁸⁶ H1, H2, H3, H4, H5, H6, H7, H8.

¹⁸⁷ H2.

¹⁸⁸ H5.

voisi olla myös käsin tehtävää surutyötä. Tiedän muutamankin henkilön, jotka ovat valmistaneet kuolleille lapsilleen arkut osana surutyötä. Eli surutyön tekeminen kehollisesti voi olla monenlaista.

Osa ei missään nimessä halunnut sanoa ei. Kun kysyin halusitko näihin tehtäviin vai miksi suostuit? Sain vastaukseksi:

”No ehdottomasti. Ehdottomasti. – – ”¹⁸⁹

Suostuminen koettiin myös täysin luonnolliseksi:

” – – Se on ihan luonnollista. ”¹⁹⁰

Kun kysyin, että olisivatko haastateltavat voineet kieltäytyä pyynnöstä kantaa arkkua ja peittää hauta lapioimalla, niin sain kaksi ei-vastausta:

” – – tommoset pyynnöt on vähän semmosia ettei niistä voi kieltäytyä. ”¹⁹¹

”En. Selkeä en. ”¹⁹²

Ja muutama sanoi, että he olisivat voineet kieltäytyä, mutta eivät joko halunneet kieltäytyä tai he eivät edes ajatelleet kieltäytymistä näistä tehtävistä.¹⁹³ Arkun kantaminen ja haudan peittäminen koettiin myös velvollisuudeksi ja tämän takia, siitä ei kieltäydytty.¹⁹⁴

” – – ei se nyt oo tullu pieneen mieleenkään että – – vois niin ku kieltäytyä tälläisistä asioista joka on tavallaan velvollisuus. ”¹⁹⁵

Kaksi haastateltavaa ei ollut oikein varmoja, että olisivatko he voineet kieltäytyä:

”No luultavasti oisin, mutten halunnu. ”¹⁹⁶

¹⁸⁹ H7.

¹⁹⁰ H8.

¹⁹¹ H2.

¹⁹² H5.

¹⁹³ H1, H6, H8.

¹⁹⁴ H7.

¹⁹⁵ H7.

¹⁹⁶ H3.

”No kyllä mä oisin varmaan, – – ihmiset ois varmaan ihmetelly vähä et miks noin.”¹⁹⁷

Vastauksista huokuu epävarmuutta sen suhteen, että olisiko tähän ollut aivan pakko suostua. Myös muiden ihmisten mielipiteet tulivat esille vastauksissa eli mietittiin mitä toiset ajattelevat, jos kieltäytyy arkun kantamisesta tai haudan täytöstä lapioimalla.¹⁹⁸

¹⁹⁷ H4.

¹⁹⁸ H4.

3.2 Miltä tuntui olla mukana näissä tapahtumissa?

Kuusi haastateltavaa kertoi, ettei arkun kantaminen tai haudan täyttäminen lapioidulla ollut fyysisesti rankkaa hommaa.¹⁹⁹ Vain yhden mielestä molemmat tehtävät olivat fyysisesti raskaita²⁰⁰ ja yhden mielestä arkun kantaminen oli rankkaa mutta haudan täyttäminen ei ollut²⁰¹. Useampi haastateltava otti esille sen, että lapiomiehet vaihtuvat, jolloin se ei ole fyysisesti niin raskasta, koska kukaan ei yksin täytä koko hautakuoppaa.²⁰²

” – – se vaihethin lapiomiehiä ettei koko hautaa tarvinnu. Se meni keviäsi. ”²⁰³

” – – siin oli monta tyyppiä, jotka halus lapioida sitä hautaa – – ”²⁰⁴

Tämä ei ole linjassa kandidaatin tutkielmani tulosten kanssa. Sillä kandidaatin tutkielmassani sain avointen vastausten perusteella selville, että hautausmaan työntekijät oudoksivat haudan täyttöä lapioidulla. Vastauksia antaneista hautausmaiden työntekijöistä osa oli sitä mieltä, että haudan peitto on fyysisesti raskasta ja ihmettelivät, että miksi jotkut haluavat hikoilla juhlavaatteissa.²⁰⁵ Tässä näemme eron miltä jokin tuntuu ja miltä sen ajatellaan tuntuvan. Riippuen siis siitä onko kyseessä sivustakatsoja vai itse tapahtumaan osallistuja.

Kaksi haastateltavaa otti esille tehtävien henkisen puolen raskauden:

”Ei ollut fyysisesti mitenkään raskasta, mutta henkisesti ehkä. ”²⁰⁶

”Eihän se mitään rankkaa hommaa fyysisesti oo – – henkisesti se on vähän tietysti rankempaa, – – ”²⁰⁷

Eräs haastateltava kertoi kovasti pohtineensa, että pystyykö hän näihin tehtäviin erään hänelle erittäin läheisen vainajan kohdalla. Ei fyysisen raskauden vuoksi vaan

¹⁹⁹ H3, H4, H5, H6, H7, H8.

²⁰⁰ H2.

²⁰¹ H1.

²⁰² H1, H5, H7, H8.

²⁰³ H5.

²⁰⁴ H1.

²⁰⁵ Vikman 2018, e-lomakeaineisto.

²⁰⁶ H8.

²⁰⁷ H7.

henkisen puolen takia. Hän kertoi miettineensä kauan ja vaihtaneensa mielipidettään lähes päivittäin kunnes hautajaispäivänä päätti, että hän jaksaa kyllä, koska hän haluaa jaksaa.²⁰⁸ Haastateltavat kertoivat siitä, että toki arkku on raskas, mutta kun kuusi miestä kantaa, niin kyllä se paino tasoittuu, mutta jos yksikin kantaja kantaa jotenkin epätasaisemmin, niin painokin heittelee.²⁰⁹ Ja virheitähän kyllä saattaa sattua näissä tilanteissa, jossa tunnelataukset ovat niin voimakkaita, mutta ne kuuluvat ikään kuin asiaan.²¹⁰

Yksi haastateltava sanoi, etteivät tehtävät olleet raskaita edes henkisesti, sillä:

” – yleensä ne hautajaiset tulee niin äkkiä että mie en ole käsitelly vielä sitä surua. Se saattaa tulla paljonki myöhemmin, saattaa tulla vuodenki päästä. Niin jotenkin se on vaan helepotus. ”²¹¹

Henkisesti raskaimmiksi tehtäviksi haudata nostettiin omat vanhemmat²¹² sekä oma lapsi²¹³. Vanhemmat koettiin henkisesti raskaimmiksi, sillä heihin oli erityinen suhde.²¹⁴ Ja oma lapsi taas sen takia, että elämä jonka piti olla edessä, jäikin nyt elämättä.²¹⁵ Lapsen kuolema aiheutti myös paljon muuta surua, huolta ja murhetta, kuin vain hautajaiset. Piti jaksaa hoitaa monenlaisia asioita.²¹⁶

Yksi haastateltava ei osannut antaa mitään merkitystä sille, mitä haudan peittäminen lapioimalla tarkoittaa vainajalle.²¹⁷ Ja yksi sanoi, ettei voi tietää vastausta tähän kysymykseen.²¹⁸ Sen, että hauta peitetään heti omaisten voimin lapioimalla, ajateltiin myös olevan kivempi juttu sille vainajalle.²¹⁹

”No se on varmaan vähän kivempi, kuitenkin että niin ku me meidän oma tai siis perhe lapioi sen kiinni, että se olis varmaan kivempi sille vainajalle se juttu. ”²²⁰

²⁰⁸ H4.

²⁰⁹ H7.

²¹⁰ H5, H7.

²¹¹ H3.

²¹² H4, H5.

²¹³ H7.

²¹⁴ H4.

²¹⁵ H7.

²¹⁶ H7.

²¹⁷ H2.

²¹⁸ H7.

²¹⁹ H1.

²²⁰ H1.

Sen ajateltiin tarkoittavan vainajalle myös sitä, että hän saa olla rauhassa. Vainajalle annetaan viimeinen lepo ja rauha sitä kautta, että haudan peittäminen tapahtuu heti.²²¹

Sen sijaan haastateltavilla oli enemmän kerrottavaa siihen, mitä haudan peittämisen lapioimalla tarkoittaa heille itselleen. Ajatuksia tästä olivat esimerkiksi, että se on osa palvelua vainajalle ja että kyseessä on viimeinen peitto/matka/hyvästijätö vainajalle.²²² Myös lähdekirjallisuudessa esimerkiksi Lempiäinen kirjoittaa, että haudan peittäminen lapioimalla olisi osa viimeistä palvelusta vainajalle.²²³

” – jätetään se viimeinen hyvästi. ”²²⁴

” – peitettäis sit samantien sinne ja jätettäis se hyvästi ja eikä jätettäis niin ku avoimeksi siihen sitä hyvästijättöä. ”²²⁵

Sekä viimeiselle peitolle, matkalle, hyvästijätölle ja palvelulle löytyi viitteitä myös taustakirjallisuudesta jota käytin.²²⁶ Nämä olivat lähdekirjallisuudenkin mukaan usein syitä haluta osallistua haudan peittoon taikka ylipäänsä hautajaisiin. Hautajaisissa kuolema konkretisoituu ja lapioidessa hiekkaa, omainen näkee hautakuopan täyttyvän konkreettisesti siinä hetkessä.

” – hauta peittyi sinne aina lapioitten jälkeen, ku sä heität sitä hiekkaa sit se jää sinne – – ”²²⁷

Parviaisen mukaan konkretisoituminen on yksi erittäin merkittävä syy sille miksi omaiset haluavat täyttää haudan heti lapioimalla.²²⁸ Maallinen vaellus päättyy ja vainaja pääsee sinne – hautaan.²²⁹ Asian kerrottiin konkretisoituvan sen myötä kun hauta luodaan umpeen lapioimalla:

²²¹ H7.

²²² H4, H6, H8.

²²³ Lempiäinen 2004, 249.

²²⁴ H4.

²²⁵ H4.

²²⁶ Jussila et al. 2004, 92; Virtaranta et al. 1989,480; Korpela 2005, 83–84.

²²⁷ H4.

²²⁸ Parviainen 1987, 225.

²²⁹ H3, H4.

” – – *ettei se varmaan ennää sieltä nouse.* – – ”²³⁰

” – – *se jotenkin konkretisoitu siinä se että se se loppu se maallinen vaellus.*”

231

” – – *se on semmonen jollakin tavalla semmonen hyvästijättö silleen ihan pohjaa myöten, ku sä itse lapioit sen ihmisen sinne sinne hautaan.*”²³²

” – – *se ero tulee selvästi. Että ko olhan maan pinnalla arkkujen kans esimerkiksi vainaja on siinä sitte ku se on siellä siirretty mullan alle niin siin se on niin ko lopullinen asema.* – – ”²³³

” – – *Elämä loppuu siihen ihan lopullisesti. Kukaan ei enää koskaan nää sua sen jälkeen.*”²³⁴

” – – *Tuohan se siihen sen oman lopun.* – – ”²³⁵

Kaksi haastateltavaa nosti esille sen, että hauta täytyy lapioida heti umpeen sen takia, etteivät uteliaat pääse kurkkimaan ja sorkkimaan hautaa.²³⁶ Ja yksi haastateltava ajatteli, että hauta peitetään heti lapioidamalla, jotta jää kaunis kumpu, jonka omaiset voivat kukittaa ja katsella sitten kaunista kukkakumpua hetken ennen kuin lähtevät haudalta.²³⁷ Myös perinne/tapa nostettiin esille useammassa haastattelussa.²³⁸

Surutyönmerkityksen nostivat lähes kaikki haastateltavat esille joko suoraan tai sitten rivien välistä oli tulkittavissa, että asialla oli jotain tekemistä surutyön kanssa.

” – – *se on osa sitä surutyötä.* – – ”²³⁹

²³⁰ H2.

²³¹ H3.

²³² H4.

²³³ H5.

²³⁴ H8.

²³⁵ H8.

²³⁶ H4, H7.

²³⁷ H6.

²³⁸ H4, H5, H7.

²³⁹ H3.

” – – *se niin ku vähän myös helpottaa, – –* ”²⁴⁰

” – – *voi alkaa uuden surutyön tekemisen, – –* ”²⁴¹

Surutyön merkitys saattaisi jopa olla tämän tavan/perinteen pohjimmainen merkitys, sillä asian konkretisoituminen, jonka lähes kaikki haastateltavat nostivat jollain tapaa esiin haastatteluissa, on myös yksi askel eteenpäin surutyössä tai jopa sen konkreettisessa aloittamisessa.

Pojula ja Molander nostivat myös kirjoituksissaan esille haudan täytön rituaalisena toimintana, joka olisi yksi tapa omaisille aloittaa surutyö.²⁴² Hautajaiset ovat rituaali, jonka jälkeen useimmilla omaisilla suruaika voi alkaa, sillä hautajaiset sulkevat kuoleman aiheuttaman epäjärjestyksen. Hautajaisten tarkoitus rituaalisena toimintana on siis tuoda turvaa ja järjestystä kaaokseen, jonka kuolema on aiheuttanut.²⁴³ Aiemmin kirjoitin yhdestä haastateltavasta, joka oli sitä mieltä etteivät hautajaiset olleet edes henkisesti raskaat, koska ne tulevat yleensä niin äkkiä ettei hän ole ehtinyt välttämättä ymmärtää tapahtunutta – kuolemaa.²⁴⁴

Surun psykologiaa tutkittaessa on saatu selville, että rituaaleilla on merkitystä surutyön edistäjinä. Sekä hautajaiset että haudan täyttö lapioimalla omaisten voimin ovat rituaaleja. Näillä rituaaleilla ja sillä, että ne saadaan toteuttaa, on siis osoitettu muissakin tutkimuksissa olevan merkitystä surutyön aloittamisen kannalta.²⁴⁵ Ja olen itse samalla kannalla tämän tutkielman tulosten perusteella.

²⁴⁰ H4.

²⁴¹ H7.

²⁴² Poijula 2002, 98; Molander 2009, 230.

²⁴³ Poijula 2002, 98; Molander 2009, 230; Pajari 2014, 87; Talve 2012, 232.

²⁴⁴ H3.

²⁴⁵ Seljavaara & Kärjä 2005, 220; Aaltonen et al. 2005, 82.

3.3 Miten itse toivot, että toimittaisiin?

Kerroin haastateltaville esittäessäni kysymystä numero 5 kysymyspatteriston ensimmäisestä kokonaisuudesta *Suhde vainajaan*, että mistä aiheesta tein kandidaatin tutkielmani ja minkälaisia tuloksia sain. Eli kun kysyin mitä mieltä he olisivat, jos hautaa ei saisikaan peittää lapioimalla, niin kerroin, että kandidaatin tutkielmani mukaan 42 % Suomen evankelis-luterilaisista seurakunnista kieltää haudan peittämisen kokonaan lapioimalla – nojaten erinäisiin syihin.²⁴⁶

Tähän kysymykseen sain melko voimakkaitakin vastauksia, kuten:

” – – *Ehkä täytyiski sit kysyy semmonen hautausmaa, et missä sen voi tehdä. Et sen sais tehdä joka tapuksessa.* ”²⁴⁷

” – – *paska homma. – – Mie menisin luomaan.* – – ”²⁴⁸

” – – *Se olis kyllä pettymys.* – – ”²⁴⁹

” – – *kaikkien pitäis saada tota päättää ite miten se haudataan, että et lapioidaanks se kiinni vai sit jotenkin muulla tavalla* – – ”²⁵⁰

Suomen Hautaustoimistojen Liitto ry:n teettämän tutkimuksen mukaan omaisille on hautajaisissa kolmanneksi tärkeintä se, että vainajan vakaumukseen ja/tai toivomuksiin kuuluva hautaustapa toteutuu.²⁵¹ Omaisiet siis nimesivät tämän tärkeäksi. Ja näin tekivät myös haastattelututkimukseen osallistuneet omaiset.

Eräs haastateltava, jopa kysyi:

” – – *miten muutenkaan sitä [hautaa] voisi täyttää, traktorilla vai?* ”²⁵²

Tämä oli ainoa kysymys, jossa raha tuli esille:

” – – *350 [€] se kaivaminen ja 150 [€] se täyttö että 500 [€] makso se.* ”²⁵³

²⁴⁶ Vikman 2018, 12.

²⁴⁷ H7.

²⁴⁸ H5.

²⁴⁹ H2.

²⁵⁰ H1.

²⁵¹ Taloustutkimus Oy & Suomen Hautaustoimistojen Liitto ry 2018, 6.

²⁵² H8.

²⁵³ H6.

Tuossa rahaa koskevassa kommentissa ei ollut kyse siitä, että hän haluaisi lapioida haudan heti umpeen lapioilla siksi, että se maksaa niin ja niin paljon. Vaan tämä haastateltava oli nimenomaan sitä mieltä, ettei rahalla ole tämän asian kanssa mitään tekemistä. Hänen mielestään tuo summa on ihan sopiva, jonka seurakunta perii haudan kaivamisesta ja täyttämisestä.²⁵⁴ Eli jos joku haluaa täyttää haudan lapioimalla, niin ei raha tuntuisi olevan se syy – tai mahdollinen rahan säästyminen.

Lähi- /verisukulaisuus nousi esille tässä kysymyksessä useampaan kertaan. Puolet haastateltavista oli sitä mieltä, että jos vainaja on verisukulainen, niin hauta on saatava lapioida umpeen heti.²⁵⁵

” – – kyl niin ku verisukulaiset ja omat läheiset niin aion kyllä suorittaa samalla lailla [hauta peitetään heti lapioimalla] jatkossakin – – ”²⁵⁶

” – –jos olis lähisukulainen se ei kävis ollenkaan. Mie menisin luomaan. Sen perinteen mukkaan. – – ”²⁵⁷

” – – jos on läheinen ja sen haluu sen viimesen sijan niin ku täyttää ihan alusta loppuun asti. – – ”²⁵⁸

Viimeinen kysymys liittyi siihen onkohan kyseessä sukutraditio vai onko se paikkakuntasidonnaista? Kandidaatin tutkielmani mukaan ajattelen, että tapa on melko paikkakuntasidonnainen, mutta tämä haastattelututkimus avasi silmiäni uudella tavalla. Sanoisinkin, että haudan peittäminen lapioimalla on ennemminkin sukutraditio, joka jää elämään joihinkin henkilöihin. Ja se henkilö vie tavan mukanaan sinne minne muuttaa, eli ei muuta tapansa sen mukaan missä päin asuu.

” – – se on ihan normaali käytäntö. ”²⁵⁹

” – – oli tapana aina hauta luoda umpeen, – – ”²⁶⁰

²⁵⁴ H6.

²⁵⁵ H1, H4, H5, H7.

²⁵⁶ H7.

²⁵⁷ H5.

²⁵⁸ H4.

²⁵⁹ H8.

²⁶⁰ H7.

Puolet haastateltavista oli sitä mieltä, että Lapissa on sellainen tapa, että hauta peitetään lapioimalla, kun arkku on laskettu hautaan.²⁶¹ Ja yksi haastateltava otti esille myös sen, että Lapissa olisi tapana haudata arkussa, eikä tuhkaus ole yleistä siellä päin Suomea.²⁶² Tämä yleisemmin Pohjois-Suomessa vallitseva tapa haudata vainaja arkussa voisi johtua myös siitä, että lähin krematorio on Oulussa. Ensinnäkin tuhkaaminen tulee melko kalliiksi tuolla päin Suomea, koska välimatkat ovat pitkät ja hautaaminen myös viivästyy.

Yksi haastateltavista oli sitä mieltä, että kyseessä on seurakuntakohtainen asia, että peitetäänkö hauta lapioimalla omaisten voimin heti vai ei. Hän ei nähnyt yhteyttä sukuun.²⁶³ Kandidaatin tutkielmani avoimista vastauksista, joita sain e-lomakkeilla, sain selville, että tapa olisi melko seurakuntakohtainen ja tosiaan myöskin aluekohtainen. Eli näin toimittaisiin joko aina tai sitten ei juuri koskaan.²⁶⁴ Toki nämä haastateltavat joko asuivat tällä hetkellä Lapissa tai olivat sieltä kotoisin, eli tapa Pohjois-Suomessa saattaisi olla yleisempi, muttei kuitenkaan mielestäni paikkakuntasidonnainen. Lisäksi yksi haastateltava ajatteli, että kun hän kuolee, niin on tuhkaus jo yleistynyt Pohjois-Suomessakin.²⁶⁵ Ehkä olisikin aiheellista rakentaa krematorio maantieteellisesti myös Oulun ”yläpuolelle”.

Yksi haastateltava nosti esiin vainajan katsomisen ennen hautaamista. Hänelle se, että vainajaa käytiin katsomassa ja varmistettiin, että oikea vainaja on arkussa ja päätyy hautakuoppaan oli erittäin tärkeää. Näin hän varmistui siitä, että oikea vainaja on mullan alla ja varmasti on, sillä hauta vielä peitetään heti lapioimalla.²⁶⁶

Haastatteluissa kävi ilmi myös että muutosta olisi tapahtumassa sen suhteen täytetäänkö hautaa heti lapioimalla omaisten voimin vai ei. Eräs haastateltava nosti esille sen, että nyt 2010-luvulla kun on ollut hautajaisia Lapissa, niin asiaa on kysytty häneltä, kun hautajaisista on puhuttu papin tai suntion kanssa.²⁶⁷

²⁶¹ H4, H5, H6, H7.

²⁶² H4.

²⁶³ H2.

²⁶⁴ Vikman 2018,e-lomakeaineisto.

²⁶⁵ H3.

²⁶⁶ H7.

²⁶⁷ H7.

” – – mult on kysytty sitä että kuka täyttää että täyttää haudan ja täytetäänkö puoli täyttöön – – on tullu että luodaanko vaan että että laitetaanko niin ku arkku peittoon ja ja ja riittääkö se – – niin että laitetaanko puoli täyttö vai muu. – – et kyl sitä nykyään sit kysytään – – ”²⁶⁸

²⁶⁸ H7.

4 Suhde kuolemaan

4.1 Mitä ajattelet kuolemasta?

Haastattelun keskivaiheilla aiheena oli kuolema. Se pysäytti haastateltavia – sekä itseäni – miettimään tuota sanaa. Näin jälkepäin ajateltuna tämä haastattelun keskivaihe oli hyvä paikka kuolema -kysymyksille. Olimme hieman tulleet jo tutuiksi ja tästä osalle haastavastakin aiheesta puhuminen sujui suhteellisen luontevasti.

Kysyin kuolemasta kolmella hieman erilaisella tavalla peräkkäin täysin tarkoituksellisesti, jotta saisin irti mahdollisimman moniulotteisia vastauksia: ”Miten suhtaudut kuolemaan”, ” Mitä kuolema sinulle tarkoittaa?” sekä ”Mitä ajattelet kuolemasta?” Kysymyksiin haastateltavat vastasivat kuoleman olevan rankka aihe²⁶⁹, joka kuitenkin kuuluu ihmiselämään.²⁷⁰ Kuolema on täysin luonnollinen, mutta monellakin tapaa ikävä asia.²⁷¹

” – – se on aika rankka aihe, että ottaa aina ihmisestä jonkun verran pois –
– ”²⁷²

”Välttämätön asia.”²⁷³

Kahta haastateltavaa kuolema jollain tavalla pelottaa:

” – – Kyl se ajatus vähän pelottaakin.”²⁷⁴

”No onhan se jossain määrin myös pelottavaa.”²⁷⁵

Uskoisin kuoleman olevan asia joka välillä pelottaa ja välillä ei. Se on asia, josta kukaan ei tosiaan varmuudella oikein tiedä. Paitsi toki lääketieteellisesti selitettynä se on elintoimintojen päättyminen. Syvempiä merkityksiä asialle voi jokainen miettiä ja pohtia itse, jos kokee tarpeelliseksi. Eräs haastateltava kertoikin, ettei

²⁶⁹ H1.

²⁷⁰ H3, H4, H5

²⁷¹ H6.

²⁷² H1.

²⁷³ H3.

²⁷⁴ H8.

²⁷⁵ H2.

mieti koko ajan kuolemaa, mutta aika ajoin kun joku läheinen kuolee, niin ajatukset ja kysymykset kuolemasta tulevat mieleen.²⁷⁶

Kysymykseen kaksi sain mielestäni useamman hengellisen vastauksen:

” – – pääsee taivaaseen ja näin – – ”²⁷⁷

”Elämän päättymistä. Maallisen vaelluksen päättymistä.”²⁷⁸

” – – sielu menee taivaaseen. – – ”²⁷⁹

” – – mennään toisille, niin sanotusti maille, jollakin tavalla.”²⁸⁰

” – – eihän meistä osaa kukaan varmuudella sanoa, että päättykö elämä siihen, mutta ainakin tällä maapallolla päättyy – fyysisesti. Henkisesti en tiedä. – – ”²⁸¹

Tutkielman alussa kirjoitinkin, että Lempiäisen mukaan kristinuskossa vallitsee ylösnousemususko.²⁸² Kuolema olisi siis jonkinlainen rajapyykki. Sen jälkeen seuraisi jotain – ehkä. Haastatteluiden vastauksista voisi päätellä useimman heistä uskovan kristittyjen ylösnousemukseen. Omasta mielestäni sillä, että Teologisen tiedekunnan opiskelija on haastattelemassa tästä aiheesta, saattoi ohjata osan heistä vastauksia.

Viitattiin myös aikaan joka päättyy kuolemaan ja aikaan joka alkaa kuolemasta.²⁸³ Myös *pääseminen* oli esillä vastauksissa.²⁸⁴ Kuoleman jälkeen päästään johonkin, mennään johonkin. Näin suurin osa haastateltavista vastasi, kun kysyin mitä kuolema tarkoittaa. Kun puhuimme kuolemasta, niin useampi vastaaja kertoi sen olevan elämän loppumista/päättymistä.²⁸⁵ Mutta yksi vastaaja sanoi sen olevan:

²⁷⁶ H5.

²⁷⁷ H1.

²⁷⁸ H3.

²⁷⁹ H5.

²⁸⁰ H4.

²⁸¹ H8.

²⁸² Lempiäinen 2004, 213.

²⁸³ H3, H8.

²⁸⁴ H2.

²⁸⁵ H2, H3, H8.

” – – *oliskohan se semmonen elämän täyttymys.* ”²⁸⁶

Tarkemmin hän perusteli tätä elämän täyttymystä siten, että henkilö joka kuolee, on tehnyt tehtävänsä täällä, ja hänellä on mahdollisesti tehtävää vielä jossain muualla. Mutta ettei hänellä ole enää mitään tarvetta elää tai mitään annettavaa läheisille.²⁸⁷ Itselleni tuli rauhallinen ja iloinenkin mieli tästä kommentista. Elämän täyttymys kuulostaa niin paljon iloisemmalta, kuin elämän päättyminen.

²⁸⁶ H7.

²⁸⁷ H7.

4.2 Omat hautajaiset

Kysyin haastateltavilta sen verran tulevasta, että ovatko he miettineet omia hautajaisiaan tai hautaustaan siten, että olisiko arkkuhautaus vai tuhkaus mieluisampi vaihtoehto. Lisäksi tiedustelin, että jos hautaus olisi arkkuhautaus, niin haluaisivatko he, että hauta peitetään heti lapioimalla. Nykyäänhän on erilaisia yrityksiä, jotka tarjoavat omien hautajaisten suunnittelupalveluita.

Kuusi haastateltavista tahtosi, että hauta peitettäisiin heti, mikäli heidät haudattaisiin arkussa.

”Ehdottomasti. Että jos jos arkkuhautaus on niin ni mullat päälle saman tien.”²⁸⁸

” – – kyllä mie olen sitä mieltä, että haudan pohjalle ja sitte multa päälle [heti]. ”²⁸⁹

” – – Kyl mä toivoisin et peitettäis – – ”²⁹⁰

”Joo se olis mun mielestä ihan kiva juttu se [että peitettäisiin]. ”²⁹¹

Kahdelle haastateltavalle ei ollut niin väliä, että kuka täyttää haudan. Toinen kertoi, että seurakunta kyllä huolehtii sen täyttämisen.²⁹²

” – – kyllä se seurakunta sen huolehtii. ”²⁹³

Toinen taas sanoi, ettei välttämättä tarvitse täyttää.²⁹⁴ Itselle tuli sellainen olo, että oliko kyse ennemminkin, siitä ettei hän halua vaatia tätä omaisilta ja siitä syystä vastaa, ettei se ole niin välttämätöntä. Hänen muista vastauksista oli tulkittavissa, että ehkä haudan peitto lapioimalla olisi kuitenkin mieluisampi vaihtoehto.

Kolme vastaajaa kertoi kuitenkin mieluummin haluavansa tuhkauksen, kuin arkkuhautauksen. Yksi perusteli sitä, sillä ettei sukuhautaa tarvitsisi taas avata

²⁸⁸ H7.

²⁸⁹ H5.

²⁹⁰ H4.

²⁹¹ H1.

²⁹² H6.

²⁹³ H6.

²⁹⁴ H2.

kokonaan.²⁹⁵ Toinen ajatteli sen olevan täysin yleinen käytäntö silloin, kun hän kuolee ja kolmatta ahdisti ajatus hitaasta maatumisesta.²⁹⁶

Useampi haastateltava otti esille sen, että se mitä he haluavat tai ovat halunneet siitä miten heidän hautajaisissaan toimitaan, on kuitenkin täysin riippuvainen siitä, että toimivatko omaiset sitten niin.²⁹⁷ Muistutin haastateltavia siitä, että heillä on elinaikanaan mahdollisuus kertoa suullisesti toiveistaan hautajaistensa suhteen tai kirjoittaa siitä kirjallisesti. Sekä hautaustoimilain 2 §:ssä että 23 §:ssä otetaan kantaa juuri tähän asiaan, että vainajalla on ollut elinaikanaan mahdollisuus esittää toivomuksia hautaustavan ja hautajaisten suhteen. Joten kyllä lain mukaan omaisten tulisi toimia, niin kuin vainaja on eläessään halunnut että toimitaan, kun hän kuolee.²⁹⁸ Kyllä vainajan tahtoa pitäisi aina mahdollisuuksien mukaan kunnioittaa.

²⁹⁵ H6.

²⁹⁶ H3, H4.

²⁹⁷ H5, H7.

²⁹⁸ Hautaustoimilaki 457/2003; Engström & Repo & Ryhänen 2004, 31.

5 Suhde kristinuskon opetukseen haudataksesta

5.1 Miksi ihminen haudataan?

Kaikki haastateltavat kuuluvat Suomen evankelisluterilaiseen kirkkoon. Ja haastattelun kolmas osa koskisi kristinuskon opetuksia hautajaisista ja haudataksesta. Tässä osa-alueessa kaksi eri henkilöä nosti esille Jeesuksen.²⁹⁹ He ajattelivat sen, että Jeesus haudattiin ja hauta peitettiin, olevan alun perin syy sille miksi yhä edelleen vainaja haudataan ja peitetään.

” – – liittyy Jeesukseen, ku se sinne kallioluolaan laitettiin ja eiks siihen laitettu joku kivi siihen etteen? Niin se symboloi se peittäminen sitä kiveä.”³⁰⁰

” – – se laitetaan johonkin niin sanotusti säilöön, – – Jeesuskin laitettiin johonkin luolaan.”³⁰¹

” – – Jeesus eiks seki noussu sinne ylös vaikka seki piilotettiin ja peitettiin. – – ”³⁰²

Perusajatus on oikea. Toki ihmisiä on haudattu aina, mutta kristinuskon myötä ajatus haudataksesta Suomessa muuttui.³⁰³ Jeesus haudattiin kallioluolaan ja hän nousi kolmantena päivänä kuolleista. Ja siten kristinuskossa uskotaan yhä. Nimittäin siihen, että kristityt lopulta nousevat kuolleista ja pääsevät taivaaseen.

Kun kysyin miksi vainaja ylipäättänsä haudataan, niin sen sanottiin olevan ikivanha perinne/tapa ja normaali käytäntö.³⁰⁴

” – – se on vähä niin ku perinne, – – ”³⁰⁵

” – – perusjuttu.”³⁰⁶

²⁹⁹ H3, H7.

³⁰⁰ H3.

³⁰¹ H7.

³⁰² H7.

³⁰³ Aurejärvi-Karjalainen 1999, 144; Wirkkala 1945, 9; Purhonen 2000, 8; Lempiäinen 2004, 243; Purhonen 2000, 7-8; Erämaja 2009, 5.

³⁰⁴ H7, H8.

³⁰⁵ H1.

³⁰⁶ H2.

”Semmonen se käytäntö on.”³⁰⁷

”Se on ikivanha perinne. – – Normaali käytäntö.”³⁰⁸

Ja näinhän se tavallaan on. Näin on toimittu jo aikojen alusta saakka. Haastateltavat ajattelivat että alun perinkin on haluttu piilottaa ja säilyttää ruumis jossain tietyssä paikassa, johon voi mennä muistelemaan kuollutta. Hautojen ja hautausmaiden sanotaankin olevan eläviä varten. Ne ovat muistopaikkoja jälkeen jääville.³⁰⁹

Jatkokysymyksenä edelliseen oli, että miksi hauta peitetään. Vastaukset olivat melko kirjavia. Hauta peitetään jotta vainaja olisi suojassa/turvassa myrskyiltä ja erilaisilta eläimiltä ja muilta luontokappaleilta.³¹⁰

” – – vainaja olisi turvassa kaikilta myrskyiltä ja eläimiltä – – ”³¹¹

” – – että ei mitkään haaskat syö sitä ruumista ja eikä tar-leviä mitään tauteja tai muuta. – – ”³¹²

” – – se halutaan luultavasti säästää muilta luontokappaleilta, jotka vois vaikka raadella tai syödä – – ”³¹³

Kaksi haastateltavaa nosti esille mielenkiintoisen seikan haudan peittämiseen (varsinkin heti lapioimalla), ettei sinne pääse kukaan sorkkimaan ja urkkimaan hautaa.³¹⁴

” – – ettei sinne pääse sorkkimaan kukaan sinne hautaan – – ”³¹⁵

” – – sitä ei pääse niin ku sillä tavalla pääse kaikki niin ku uteliaiset tavallaan kattoo – – ”³¹⁶

³⁰⁷ H6.

³⁰⁸ H8.

³⁰⁹ Aaltonen et al. 2005, 47.

³¹⁰ H3, H7, H8.

³¹¹ H8.

³¹² H3.

³¹³ H7.

³¹⁴ H4, H7.

³¹⁵ H7.

³¹⁶ H4.

Myös laki ja lainmääräykset nousivat esille näissä hautaamiskysymyksissä ja haudan peittämisessä:

” – – yhteiskuntaki velvottaa pistämhän mullan alle – – ”³¹⁷

” – – sehän on varmaan lakimäärästä hommaa. ”³¹⁸

Kyllähän kyse on lakimääräisestä asiasta ja jokainen kuollut täytyy jollakin tavalla haudata – viivyttelämättä.³¹⁹ Lisäksi muutama haastateltava ihmetteli kysymystäni siitä, että miksi hauda peitetään, sillä ei kai sitä aukikaan pidä jättää?³²⁰ Myös hautausmaan esteettinen puoli nousi esille kahdessa vastauksessa.³²¹ Eli onhan se hautausmaa kauniimpi katsella, jos siellä ei ole aukinaisia hautakuoppia – ja kauneuden lisäksi turvallisempi kulkea.

Seuraavaan Raamatun kohtaan:

”Sillä maasta sinä olet, ja maaksi pitää sinun jälleen tuleman.”³²²

viittasivat neljä eri haastateltavaa.³²³ Olin erittäin hämmentynyt siitä kuinka sana tarkasti he Raamattua lainasivat:

” – – maasta sinä olet tullut maaksi sinun jälleen joutuu tuleman. – – ”³²⁴

” – – maasta sinä olet tullut ja maaksi jälleen tuleman. ”³²⁵

” – – maasta sinä olet tullut ja maaksi sinun täytyy jälleen tulevan. – – ”³²⁶

” – – maastahan se on tullu ja maahan takasin. ”³²⁷

³¹⁷ H5.

³¹⁸ H5.

³¹⁹ Hautaustoimilaki 457/2003.

³²⁰ H3.

³²¹ H1, H6.

³²² 1. Moos 3:19

³²³ H2, H4, H8.

³²⁴ H8.

³²⁵ H2.

³²⁶ H4.

³²⁷ H6.

Tämä Raamatun kohta on selvästi jäänyt omaisten mieleen hautajaisissa. Toki tätä kohtaa käytetään myös televisiosta tulevissa suomen ja muun maan kielisissä ohjelmissa. Ja itsekin kun opetan rippikoulussa, niin tiettyihin kirkollisiin toimituksiin liitetään vahvimmin jokin/jotkin Raamatun kohdat ja kyllä tämä kohta kuuluu ehdottomasti hautajaisiin.

5.2 Usko ylösnousemiseen

Useampi vastaaja kertoi haudan olevan paikka, jossa odotetaan ylösnousemista.³²⁸ Ja kristinuskonhan sanotaankin olevan ylösnousemususko.³²⁹ Ja hauta on juurikin se paikka, jossa kristitty odottaa ylösnousemista.³³⁰ Eli vainajalla tulee olla hautapaikka, jossa omaiset voivat käydä häntä muistelemassa ja josta hän lopulta voi nousta ylös taivasiin. Osa kertoi ajatuksistaan suoraan käyttämällä sanoja ylösnousemus, taivas ja sielu:

” – *Tapahtuu se ylösnousemus siellä haudassa sitten.* ”³³¹

” – *se on niin ku taivaaseen, sielu menee taivaaseen [haudasta].* – ”³³²

”*[haudasta] Noustaan taivaaseen.* ”³³³

ja osa taas käyttäen kiertoilmauksia:

” – *Se lähtee toiseen elämään maailmaan se on tän maallisen elämän tääl eläny, ja sit se se muuttaa niin ku toiseen paikkaan jollakin tavalla.* – ”³³⁴

Toki on tulkinnanvaraista onko esimerkiksi yllä olevassa sitaatissa kyse ylösnousemususkosta vai jostain muusta asiasta. Osa haastateltavista ei ollut varma tapahtuuko näin. Ja osa ajatteli, ettei sitä varmaankaan tapahdu, mutta jos se tapahtuu, niin hauta on odottamista varten.

” – *Et jos joku uskoo kuitenkin vielä et sielt säilöst voi löy- päästä johonkin, niin niin sit sit se voi olla mahdollista.* ”³³⁵

” – *Jotkut uskoo, että tulee taivaaseen [haudasta] ja jotku taas ei.* – ”³³⁶

³²⁸ H1, H3,

³²⁹ Lempiäinen 2004, 213; Jussila et al. 2004, 92.

³³⁰ Aaltonen et al. 2005, 44–45; Lehikoinen 2011, 221.

³³¹ H3.

³³² H5.

³³³ H8.

³³⁴ H4.

³³⁵ H7.

³³⁶ H1.

” – – *mahdollisesti sul on vielä jotain muuta tekemistä vielä jossain, – –*
”³³⁷

” – – *vaik se laitetaan niin ku muka kaks metrii alasään, ni sil on ehkä*
mahdollisuus ehkä mahdollisuus päästä sit kuitenkin ylemmäs muka, – –
”³³⁸

Yksi haastateltava oli sitä mieltä, että:

” – – *siel [haudassa] se sit viettää sen loppu ajan sen elämästä ku se on*
kuollu. – – ”³³⁹

Tämä kyseinen vastaus oli ehkä kaikista vastauksista hämmäntävin. Kun ihminen on kuollut, niin hän viettää haudassa loppu ajan elämästään. Mikä siis on tälle haastateltavalle elämän tarkempi selitys tai merkitys? Eikö kuollut ole kuollut? Tämä riippuu taas siitä näkökulmasta mistä kuolemaa lähestyy eli mitä se kenellekin tarkoittaa. Ja ennen kaikkea onko kuolemanjälkeistä elämää olemassa.

³³⁷ H7.

³³⁸ H7.

³³⁹ H1.

5.3 Neuvot ja ohjeet haudan peittämiseen

Lopuksi halusin vielä haastateltavien kertovan ja muistelevan siitä, että miten haudanpeitto on käytännössä sujunut ja minkälaista ohjeistusta he ovat saaneet seurakunnan henkilökunnalta. Sillä jos hauta halutaan peittää lapioimalla heti omaisten voimin, niin on siitä sovittava aina etukäteen hautausmaahenkilökunnan kanssa.³⁴⁰ Kaikki kertoivat, että haudanpeitto oli sujunut hyvin.³⁴¹

”Todella hyvin – – ”³⁴²

” – – kaikki meni hyvin. – – ”³⁴³

” – – Ihan hyvinhän se on menny ja ja silleen. – – ”³⁴⁴

”Hyvin. Ei siin ole ollu kyllä mitään ongelmia – – ”³⁴⁵

Arkun kantamisessa oli saattanut olla haastetta, jos mukana oli ensikertalaisia, mutta he ottivat mallia sitten kokeneemmista.³⁴⁶ Myös valtavat tunnelataukset sekä erilaiset sääolosuhteet saattoivat hankaloittaa arkun kantamista.³⁴⁷

” – – siin oli niin kovat tunnelataukset kaikilla kantajilla, niin niin siinä oli tietysti semmonen, että täytyy skarpata, että ku on liukkaalla ja lumessa ja ja muussa ku sitä kannetaan niin niin siin on henkinen lataus sellanen – – ”³⁴⁸

Useampi haastateltava mainitsi suntion, kun kysyin minkälaisia ohjeita, he olivat saaneet haudan peittoon ja keneltä.³⁴⁹ Mutta ohjeistus oli koskenut enemmän arkun kantamista.³⁵⁰ Haudan umpeen luomisen – hiekan lapioimisen – osasivat kuulemma

³⁴⁰ Lempiäinen 2004, 19; Valonen 2000, 75; Korpela 2005, 87.

³⁴¹ H1, H2, H3, H4, H5, H6, H7, H8.

³⁴² H8.

³⁴³ H6.

³⁴⁴ H4.

³⁴⁵ H2.

³⁴⁶ H5.

³⁴⁷ H7.

³⁴⁸ H7.

³⁴⁹ H3, H6, H7, H8.

³⁵⁰ H2, H6.

kaikki tehdä itsekkin.³⁵¹ Mutta kun kysyin tarkempia ohjeita haudan umpeen luomiseen, niin yllättäen he kertoivatkin todella tarkasti ohjeista, joita olivat suntioilta saaneet.

” – – lapioidaan se tasaisesti eikä heitetä vaan siihen keskelle niitä hiikkoja.”³⁵²

” – – alottakaa niin ku sielt sivuilta päin niin ku peittämään sitä – – ettei heitä siihen arkun päälle suoraan niitä – – sit tulee se tasanen pinta siihen ja sit voi heittää tasemmin ja helpommin – – ”³⁵³

” – – ettei mee liian lähelle sitä hautamonttua ja sit sit tietysti ku siin on laudotukset, et pysyy siinä eikä pompi siinä päällä ja alottaa kuitenkin sitte reunoista täyttämään, et se täyttyy reunoista ja päistä – – aina niin ku vastapäiselle sivulle lapiolla heitetään sitä hiekkaa ja ei paiskota – – ”³⁵⁴

” – – että liian lähelle hautaa ei saa mennä, ja puiden päältä heitetään mullat – – ”³⁵⁵

Suntioita kehuttiin paljon ja heidän merkitys hautajaisissa tuntui olevan tärkeä. Suntiot tekevätkin erittäin arvokasta työtä. He toimivat ikään kuin omaisten käsinä ja jalkoina, jos esimerkiksi arkku meinaa lipsahtaa. He kertovat ja opastavat jopa kädestä pitäen, jos tarvitsee. Suntioilla, papeilla ja muilla seurakunnan työntekijöillä, jotka ovat mukana hautajaisissa ja niiden järjestämisessä, onkin tärkeä rooli. Heidän tulee ottaa jokainen vainajana yksilönä ja jokaiset hautajaiset ovat ainutkertaiset eikä niitä voi uusia. Työntekijöiden tulee toimia rauhallisesti ja arvokkaasti, vaikka joskus voikin olla kiire kirkollisesta toimituksesta toiseen.

Haastattelukysymysten viimeiset kysymykset eivät olleet hyviä kysymyksiä viimeisiksi kysymyksiksi. Lähes kaikki haastateltavat lannistuivat, kun eivät osanneet mielestään vastata viimeisiin kysymyksiin. Yleisin vastaus olikin, että haastateltava ei joko muista tai ei tiedä. Ja itselle jäi sellainen olo, että

³⁵¹ H2, H5, H6.

³⁵² H1.

³⁵³ H4.

³⁵⁴ H7.

³⁵⁵ H8.

haastateltaville jäi lopuksi sellainen tunne, etteivät he tienneet mitään eivätkä osanneet vastata kysymyksiin. Viimeiset kysymykset olivat hankalia ja toivat esille tutkimuksen kannalta juuri oleellisen seikan – hautajaisissa ollaan melko sekavissa tunnelmissa eivätkä papin puheet tai Raamatun tekstit saatikka virsien sanat jää omaisten mieleen. Omaiset, jota haastattelin, eivät olleet ketä tahansa omaisia näille vainajille, vaan erittäin läheisiä omaisia – vainajien lapsia, lapsenlapsia, vanhempia, serkkuja, sisarusten lapsia jne. Ja tämä lähisuhde on saanut tunteet pintaan vielä erityisen voimakkaasti.

” – – seki oli semmonen erilainen ja herkkä ja semmonen hetki että siin oli sit niin paljon kaikennäköisiä muitakin ajatuksia ja semmosta luopumisen tuskaa ja tämmöstä, ni ei oikein muista aina noit kaikkii hommii sillee.”³⁵⁶

” – – ne on ollu mulle niin ku sanotaanko ne tilanteet sellasii et mä en oo ehkä hirveesti niin ku kuullukkaan onko sanonu mitään – – ”³⁵⁷

Kaksi haastateltavaa, jotka olivat olleet lapioimassa hautaa umpeen useampia kertoja elämänsä aikana, nostivat esille sen, että nykyään papit ja suntiot ovat kyselleet, että tehdäänkö puolitäyttö vai koko täyttö. Eli muutosta siihen suuntaan on tapahtumassa, että asiaa jo kysytään omaisilta eikä haudan täyttöä lapioimalla pidetä itsestään selvänä – ainoana – toiminta tapana. Ei enää edes Lapissa.³⁵⁸

³⁵⁶ H4.

³⁵⁷ H7.

³⁵⁸ H6, H7.

6 Johtopäätökset

Hautaus tapahtuu aina alati muuttuvassa yhteiskunnassa. Yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset heijastuvat myös muutoksina hautauskäytäntöihin. Tuhkaamisen lisääntyminen on vähentänyt haudan täytön perinnettä. Syitä tuhkaamisen lisääntymiseen ovat esimerkiksi ekologiset syyt sekä se ettei yksinkertaisesti ole enää maata mihin haudata vainajia arkuissa.

Tätä pro gradu -tutkielmaani kirjoittaessani tuli postiluukusta Synsygus-lehti. Se on Suomen uskonnonopettajain liitto ry:n jäsenlehti. Numeron 5/18 kantava teema oli kuolema. Kuolemasta puhutaan yhä enenevässä määrin ja tästä kertoo myös lehtien uutisointi, uusien kirjojen nimet ja sisällöt sekä se, että jotkin erikoistuneet yritykset tarjoavat omien hautajaisten suunnittelupalveluita – kaikki on sitten omaisille valmiina, kun ihminen kuolee. Kuolema näyttäisi ja kuulostaisi olevan sekä esillä että läsnä yhä näkyvämmiin. Ja miksei näin olisi, sillä onhan kuolema asia, jonka jokainen kohtaa elämänsä aikana. Myös erilaiset mediat antavat tietoa kuolemasta ja luovat mahdollisia uhkakuvia epäluonnollisille kuolemille ympäri maailmaa.

Suurimmalle osalle haastatelluista arkkuhautaus ja haudan peitto heti lapioimalla sukulaisten toimesta olivat ainoat vaihtoehdot. Eräs jopa aikoi mennä täyttämään haudan salaa, jos seurakunta ei antaisi siihen lupaa. Yksi haastateltava ei edes tiennyt, että on olemassa jokin muukin tapa kuin lapioiminen. Kaksi haastateltava olisi halunnut ehdottomasti veden pitävät perustelut siihen, että miksi omaiset eivät saisi täyttää hautaa itse lapioimalla, kun taas muutamalle oli aivan sama. Selkeä enemmistö haastateltavista kuitenkin haluaisi lapioida haudan umpeen, jos vainaja olisi verisukulainen tai muuten läheinen ja useimmat toivoivat myös, että heidän oma hautansa peitetään lapioimalla, kun on heidän vuoronsa olla arkun sisällä. Toki tieto siitä, etteivät omaiset välttämällä toimi siten kuin vainaja on eläessään toivonut, harmitti joitakin haastateltavia jo nyt. Muistutin heitä heidän oikeuksistaan tehdä kirjallinen tiedoksianto siitä miten he haluaisivat, että heidän viimeisellä matkallaan – hautajaisissaan – toimittaisiin.

Ajattelin ennen haastatteluita ja tutkimustulosten analysointia, että kyseessä on suurelta osin Suomen eri alueisiin liittyvä perinne, mutta analyysin jälkeen olenkin sitä mieltä, että kyseessä on tiettyjen sukujen tai jopa tiettyjen henkilöiden toimintatapa, jonka he vievät mukanaan paikkakunnalle kuin paikkakunnalle. He esimerkiksi opettavat ja siirtävät tätä vanhaa traditiota, joka juontaa juurensa niistä ajoista, kun ei ollut muuta vaihtoehtoa, kuin peittää hauta lapioimalla.

Kysyessäni haastatteluaineistolta tutkimuskysymystäni sain aikaiseksi melko suuren ajatuskartan. Keskellä oli tutkimuskysymykseni ja siitä lähti viivoilla niitä merkityksiä, joita omaiset ovat antaneet tälle tapahtumalle. Kirjo oli laaja. Päällimmäisiksi merkityksiksi nousivat kuitenkin jokin ”viimeinen”: peitto, hyvästien jättö, lepoon – ikuiseen lepoon – ja rauhaan jättäminen. Lopullisuudesta ja asian konkretisoitumisesta oli kyse monellakin eri tapaa. Surutyön merkitystä ei voi vähätellä yhtään, sillä sen nosti esille useampia haastateltava eri kohdissa haastattelua. Tutkimustulokseni olivat suurimmilta osin linjassa tausta- ja lähdekirjallisuuden kanssa. Löysin haastatteluista analysoidessa samoja syitä ja merkityksiä osallistua haudan peittoon lapioimalla, kuin joista tutkielmani alkuteksteissä kirjoitin.

Vain haudan peittämistä heti lapioimalla siitä syystä, ettei haudan pääse ketkään uteliaat kurkkimaan ja sorkkimaan, en löytänyt tausta- ja lähdekirjallisuudesta. Uusi asia oli myös se, että halutaan ehdottomasti nähdä vainaja ennen kuin arkku suljetaan ja mahdollisesti olla jopa paikalla, kun arkku suljetaan. Tämä toki liittyy asian konkretisoitumiseen ja tässä tapauksessa omaiset voivat olla täysin varmoja siitä kuka siellä arkussa on. Asian konkretisoituminen oli esillä monissa haastattelupuheenvuoroissa eri konteksteissa.

Haastatteluissa kävi myös ilmi, että suurin osa haastateltavista oli saanut konkreettisia neuvoja sekä liittyen arkun kantamiseen että haudan peittämiseen lapioimalla. Ohjeet olivat hyvinkin spesifejä. Myös suntion merkitys nostettiin tärkeäksi, sillä suntio oli koko ajan läsnä ja tarkkaili tilanteen etenemistä ja auttoi/ohjasi ihan h-hetkelläkin. Eli kaiken ei tarvinnut olla omaisen muistin varassa, mikä helpotti varmasti sitä, että voi jollakin tasolla aloittaa suremisen jo hautajaisissa, sillä suorittamisen (ohjeiden ulkoa muistamisen) ei tarvitse olla päällimmäisenä mielessä.

Pro gradu -tutkielmaani oli erittäin mielenkiintoista tehdä ja se oli osa minun henkilökohtaista surutyötäni – niin kuin myös kandidaatin tutkielma. Ymmärrän tämän tutkimuksen jälkeen itse paremmin surua ja surutyön merkitystä sekä sitä miksi osa omaisista haluaa ehdottomasti peittää haudan lapioimalla arkun hautaamisen yhteydessä. Päämerkitykseltään se taitaa olla kuitenkin surutyötä. Joko osa sitä tai konkreettisen surutyön alkamisajankohta on se kun kaunis kukkakumpu jää hautausmaalle. Tehtävä on saatettu loppuun saakka. Ihmissydämeen tulee jonkinlainen rauha, joka auttaa eteenpäin. Ja tehtävän loppuun

suorittaminen antaa luvan lähteä hautausmaalta – jättää vainaja rauhaan, ikuiseen lepoon.

Tämä tapa on joillekin omaisista erittäin merkittävä. Ja niin kuin useampi haasteltava kertoi, että heidän mielestään tämä tapa pitäisi olla aina mahdollinen, mikäli omaiset sitä haluavat. Se on pieni asia seurakunnalle, mutta saattaa olla todella merkittävä asia omaisille. Omasta ja haastateltavienkin mielestä Suomen evankelis-luterilaisten seurakuntien tulisi kohdata omaiset omaislähtöisesti – kunnioittaa heidän pyyntöjään.

Keskustellessani gradusta ja sen aiheesta sukulaisten, ystävien ja tuttavien kanssa, niin herätti se paljon kiinnostusta. Tuntui, että aihe oli joko täysin tuttu tai sitten ei oltu koskaan kuultukaan haudan peittämisestä lapioimalla. Sain yhden jatkotutkimuskysymyksen oikeastaan naapurin rouvalta. Hän kysyi, että tiedätkö miten herätysliikkeet toimivat tämän asian suhteen. Liittyykö tämä tapa ollenkaan herätysliikkeisiin? Ja toinen jatkotutkimusaihe voisi liittyä siihen, että mitä mieltä papit, suntiot ja hautausmaan muut työntekijät ovat siitä, että omaiset peittävät haudan lapioimalla? Kandidaatin tutkielmasta kuitenkin tuli ilmi, että hautausmaan työntekijät käyvät tasoittamassa, tiivistämässä ja siistimässä vielä haudat omaisten tekemän peiton jälkeen.

Näiden tutkimusaiheiden lisäksi minua kiinnostaisi tutkia vapaaehtoisia arkunkantajia. Tiedän, että ympäri Suomea toimii monia vapaaehtoisia arkunkantajia. He kantavat arkkua mikäli vainajalla ei ole omaisia, jotka voisivat tämän tehtävän hoitaa tai omaiset ovat liian huonokuntoisia hoitaakseen tämän tehtävän. Peittävätkö he koskaan arkkuhautoja? Ja miltä se heistä tuntuu, kun kyseessä on heille täysin tuntematon vainaja?

Kävin loppuvuodesta 2018 katsomassa teatteriesityksen, joka oli tehty Kari Hotakaisen kirjasta *Kantaja*. Se kosketti minua syvältä. Esitys esitettiin Malmin hautausmaan huoltorakennuksessa ja tämä miljöö toi oman lisänsä esitykseen. Tämän kirjan tarkempi tutkiminen tai sen ottaminen osaksi tutkimusta voisi olla myös mielenkiintoinen ajatus.

Koko pro gradu -tutkielmamatka on ollut erittäin antoisa. Niin kuin professori Jyrki Knuutila kerran luennollaan sanoi, että pro gradu tarkoittaa *askeleittain*. Eli askel kerrallaan. Aina eivät askeleet menneet suoraan eteenpäin vaan mutkiakin tuli ja joskus askeleet olivat harppauksia ja toisinaan pienen pieniä pingviinaskelia liukkaalla jäällä. Sain kuitenkin tämän tutkielman valmiiksi aiemmin asettamani aikataulun puitteissa ja samalla sain kurkistettua tutkijan maailmaan.

Lopuksi haluan kiittää rakasta edesmennyttä mummiani, jonka tapaturmaisen ja yllättävän kuoleman kautta sain aiheen sekä kandidaatin että pro gradu - tutkielmaani. Myös elossa olevan mummini tuki on ollut arvokasta. Ja totta kai graduseminaarista saatu palaute ja tuki on ollut ensiarvoisen tärkeää ja eteenpäin vievää, suurkiitos kanssa opiskelijoille vertaistuesta! Viimeisimpänä kiitän perhettäni, joka on seurannut matkaani tutkijana – välillä erittäin tiivistikin.

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Lähteet

Haastattelut marraskuussa 2018. Tekijän hallussa olevat haastattelut 1-8 (Haastattelu1(H1), Haastattelu2(H2), Haastattelu3(H3) jne.

Hautausoimilaki 457/2003. (s.a.) Finlex.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030457> (luettu 16.9.2018).

Hautausoimen malliohjesääntö.

[sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/.../\\$FILE/hautausoimen_ohjesaanto.rtf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/.../$FILE/hautausoimen_ohjesaanto.rtf) (luettu: 5.10.2018).

Kirkkojärjestys 1055/1993(s.a.) Finlex.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931055> (luettu: 5.10.2018).

Kirkkolaki 1054/1993 (s.a.) Finlex.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931054> (luettu: 5.10.2018).

Pyhä Raamattu: Vanha testamentti ja Uusi testamentti (1993). Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos. Länsi-Savo Oy, Mikkeli.

Suomen hautausoiminnan keskusliitto ry. *Suomen krematoriotoiminnan tilasto vuodelta 2010–2016. & Suomen krematoriotoiminnan tilasto vuodelta 2011–2018.* <http://shk.fi/tilastot> (luettu: 30.9.2018).

Taloustutkimus Oy & Suomen Hautausoimistojen Liitto ry (2018).

Tutkimusraportti: Omaisten hautaaminen ja hautauspalvelut. Suomalaisten kokemuksia ja mielikuvia. (luettu 12.11.2018).

<https://www.epressi.com/media/userfiles/129043/1524467274/taloustutkimus-tuloksia.pdf>

Terveydensuojeluasetus 1280/1994. (s.a.) Finlex.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19941280#L7P40> (luettu: 5.10.2018)

Terveydensuojelulaki 763/1994. (s.a.) Finlex.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19940763> (luettu 16.9.2018).

Tilastokeskus. *Liitetaulukko 1. Kuolleet kuukausittain 2006–2016.* (2018).

Suomen virallinen tilasto (SVT).

http://tilastokeskus.fi/til/kuol/2016/kuol_2016_2017-04-28_tau_001_fi.html (luettu 16.9.2018).

Vähäkangas, Auli. Luennot 6.9.–15.10.2018, TUM-3302 *Kärsimys, pahuus ja*

kuolema –teemakurssi. Useita luennoitsijoita. Helsingin yliopisto.

Kirjallisuus

- Aalto, Satu (toim.) (1999). *Suuri perinnekirja: Suomalaista juhlaperinnettä ennen ja nyt*. Hämeenlinna: Karisto Oy.
- Aaltonen, Pirjo & Palo, Harri & Rimpiläinen, Olavi & Rintala, Ahto & Ruotsalo, Pertti & Särkiö Pekka (2005). *Hautustoimen käsikirja*. Helsinki: Edita.
- Alasuutari, Maarit (2005). *Mikä rakentaa vuorovaikutusta lapsen haastattelussa?* Teoksessa: Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.) *Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 145–162.
- Auerjärvi-Karjalainen, Anneli (1999). *Perheen omat juhlat: siviiliseremoniat häistä hautajaisiin*. Juva: WSOY.
- Engström, Katarina & Repo, Hannele & Ryhänen, Timo (2004). *Surukirja*. Porvoo: WS Bookwell Oy.
- Erämaja, Tapani (2006). *Viimeinen matka: toimintatutkimus kirkollisen hautauskentän professostruktuurista*. Helsinki: Väitöskirja.
- Gardberg, Carl (2003). *Maan poveen : Suomen luterilaiset hautausmaat, kirkkomaat ja haudat*. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.
- Harmanen, Eija (2013). *Sydän täynnä kaipausta: sanoja surun keskelle*. Tallinna: Tallinna Raamatutrükikoja oü.
- Helsingin sanomat: 11.9.2018. *Kuolleet*. (luettu 11.9.2018).
- Hiekkanen Markus (2003.) *Suomen kirkot keskiajalla*. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2014). *Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Tallinna: Tallinna Raamatutrükikoja oü.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2009). *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.
- Hyvärinen, Matti & Löyttyniemi, Varpu (2005). *Kerronnallinen haastattelu*. Teoksessa: Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.) *Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 189–222.
- Hänninen, Anna-Mari (2017). *Arkussa hautaan päätyy enää joka toinen suomalainen – polttohautaus on suosittua etenkin kaupungeissa, ja moni haluaa sirotella tuhkat luontoon*. Helsingin Sanomat. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000005249788.html> (luettu: 30.9.2018).
- Jussila, Jarmo & Oinonen, Mikko & Unkuri, Juhana & Osmo Vatanen (toim.) (2004). *Kirkon ja uskon sanakirja: aamenesta öylättiin*. Helsinki: Kirjapaja.

- Kiiskinen, Kyösti & Aaltonen, Leena (1992). *Hautauskulttuuri Suomessa*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Komulainen, Timo & Peltola, Laura & Perälä, Maarja & Ranta, Iiri & Ripatti, Jaakko & Särkiö, Riitta & Tiensuu, Kyllikki (2005). *Seurakuntalaisten käsikirja*. 4. uud. p. Helsinki: Edita.
- Korpela, Salla (2005). *Hän on poissa: opas hautajaisten järjestäjälle*. Helsinki: Kirjapaja.
- Koukkunen, Kalevi & Hosia, Vuokko & Keränen, Jukka & Virtamo, Tuija (toim.) (2006). *Iso sivistyssanakirja: Sivistyssanat hakemistoinen*. Juva: WS Bookwell Oy.
- Kuiri, Kaija (2012). *Johdatus semantiikkaan*. Oy Finn Lectura Ab.
- Kübler-Ross, Elisabeth & Kessler David (2006). *Suru ja surutyö*. Tallinna: Tallinna Raamatutrükikoja oü.
- Kyngäs Helvi & Vanhanen Liisa (1999). *Hoitotiede* Vol. 11 no 1/-99.
 Artikkelin nimi: *Sisällön analyysi*.
https://moodle.helsinki.fi/pluginfile.php/1586710/mod_resource/content/1/sia%CC%88llo%CC%88nanalyysi.pdf (luettu 15.2.2019).
- Lampinen, Anne (2006). *Kun ihminen kuolee: toimintaopas surussa*. Helsinki: Perhemediat Oy.
- Lehikoinen, Heikki (2011). *Katkerä Manalan kannu: Kuoleman kulttuurihistoria Suomessa*. Helsinki: Teos 2011.
- Lempiäinen, Pentti (2004). *Hautajaiset: valmistamme surujuhlan*. 4. uud. p. Helsinki: Kirjapaja.
- Lempiäinen, Pentti (2004). *Pyhät toimitukset*. 4. uud. p. Helsinki: Kirjapaja.
- Liimatainen, Jori (2012). *Harva seurakunta sallii omaisten täyttää haudan*. Turun Sanomat.
<http://www.ts.fi/uutiset/kotimaa/390957/Harva+seurakunta+sallii+omaisten+tayttaa+haudan> (luettu 16.9.2018).
- Lumme-Sandt, Kirsi (2005). *Vanhan ihmisen kohtaaminen haastattelutilanteessa*. Teoksessa: Ruusuvoori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.) *Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 125–144.

- Mattila, Reijo & Kolehmainen, Taru & Perälä, Maaria & Tuovinen, Ulla & Vatanen, Osmo & Räsänen, Johanna (2012). *Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirja 3, Kasuaalien kirja : osia kirkollisten toimitusten kirjan 1. osasta*. Helsinki: Kirjapaja.
- Molander, Gustaf (2009). *Matka mullan alle –kuolematyöntekijöiden arki*. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Niiniluoto, Ilkka (2000). *Johdatus merkityksen merkityksiin*. Teoksessa: Airola, Anu & Koskinen Heikki J., & Mustonen Veera (toim.) *Merkillinen merkitys*. Helsinki: Gaudeamus, 13–25.
- Oittinen, Katja (2016). *Kainuulainen saattoväki haluaa täyttää haudan itse – muualla Suomessa ei aina edes mahdollista*. YLE-uutiset. <https://yle.fi/uutiset/3-9003335> (luettu 16.9.2018).
- Pajari, Ilona (2014). *Kuolemanrituaalit Suomessa*. Teoksessa: Kuoleman kulttuurit Suomessa. Hakola, Outi & Kivistö, Sari & Mäkinen, Virpi. (toim.) Tallinna: Tallinna Raamatutrükikoja oü. 87–106.
- Parviainen, Jorma (1987). *Kodin kirkolliset juhlat: kastejuhla, rippijuhla, häät ja hautajaiset*. Juva: WSOY.
- Pojjula, Soili (2002). *Surutyö*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Purhonen, Paula (2000). *Kristinuskon tulo Suomeen*. Teoksessa: Kirkko Kulttuurin kantajana. Lempa, Nina (toim.) Vammala: Vammala kirjapaino Oy.
- Ruusuvuori, Johanna & Tiittula Liisa (2005). *Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino.
- Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo (2016). *Puheen litterointikäytännöistä eri tutkimustarkoituksiin*. Teoksessa: Puheesta tekstiksi: Puheen kirjallisen esittämisen alueita, keinoja ja rajoja. Nuolijärvi, Pirkko & Tiittula, Liisa (toim.) Turenki: Hansaprint Oy. 63–86.
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2018). *Haastattelu*. KvaliMOTV http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3.html (luettu 26.9.2018).
- Saariluoma, Pertti (2000). *Kognitiotieteellinen semantiikka*. Teoksessa: Airola, Anu & Koskinen Heikki J., & Mustonen Veera (toim.) *Merkillinen merkitys*. Helsinki: Gaudeamus, 44–68.
- Salmela, Mikko (2014). *Kuolevan kohtaaminen*. Teoksessa: Kuoleman kulttuurit Suomessa. Hakola, Outi & Kivistö, Sari & Mäkinen, Virpi. (toim.) Tallinna: Tallinna Raamatutrükikoja oü. 47–64.
- Seljavaara, Anu & Kärjä, Päivi (toim.) (2005). *Juhlat alkakoot! Vuotuisia tapoja ja perinteitä*. Helsinki: WSOY

- Talve, Ilmar (2012). *Suomen kansankulttuuri*. Vantaa: Hansaprint Oy.
- Tamminen, Hannu (2012). *Työturvallisuus hautausmaalla*. Helsinki: PunaMusta Oy.
- Tiessalo, Paula (2010). *Vainajan tuhkaaminen yhä yleisempää*. YLE-uutiset. <https://yle.fi/uutiset/3-5615842> (luettu 16.9.2018).
- Tuomi, Jouni ja Anneli Sarajärvi (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Turunen, Piia (2015). *Arkun kantamista hautajaisissa ohjaa etiketti – osaatko toimia oikein?* MTV3 uutiset. <https://www.studio55.fi/vapaalla/article/arkun-kantamista-hautajaisissa-ohjaa-etiketti-osaatko-toimia-oikein/5496678> (luettu 16.9.2018).
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2018). *Eettinen ennakoarviointi ihmistieteissä*. <http://www.tenk.fi/fi/eettinen-ennakoarviointi-ihmistieteissa> (luettu 26.9.2018).
- Valonen, Helena (2000). *Hautajaiskirja*. Helsinki: Ajatuskirjat.
- Vikman, Lotta-Riina (2018). *Suomen evankelis-luterilaisten seurakuntien kanta omaisten kokonaan tekemää haudan täyttää kohtaan arkun hautaamisen yhteydessä vuonna 2018*. Kandidaatin tutkielma. Helsingin yliopisto. Teologinen tiedekunta.
- Virtaranta, Pertti & Huuhka, Kosti & Koivisto, Ilkka & Polvinen, Tuomo & Tunkelo, Eino & Wiio, Osmo A. (toim.) (1989). *Suomalainen tietosanakirja 2, dio-hik*. Helsinki: Weilin+Göös.
- Wirrkala, Ilmari (1945). *Suomen hautausmaiden historia*. Porvoo: WSOY.
- Östman, Jan-Ola (2000). *Merkityksen ajankohtaiset haasteet yleiselle kielitieteelle*. Teoksessa: Airola, Anu & Koskinen Heikki J., & Mustonen Veera (toim.) *Merkillinen merkitys*. Helsinki: Gaudeamus, 69–85.

Liitteet

Liite 1. Haastattelukysymykset

1. Montako kertaa olet osallistunut arkun kantamiseen sekä haudan täyttämiseen lapioimalla (samalla kerralla molemmat tapahtumat)?
2. Minkä ikäisenä olet ollut mukana kantamassa arkkua sekä lapioimassa hautaa umpeen arkun hautaamisen yhteydessä?

Suhde vainajaan

1. Minkälainen suhde sinulla oli tähän vainajaan / näihin vainajiin? Kuka hän oli sinulle? (isoisä, isoäiti, äiti, isä, lapsi, sisko, veli, setä, tati, serkku, ystävä jne.)
 - a. Kuinka tämä vaikutti suhtautumiseesi tähän tehtävään peittää hauta lapioimalla?
 - b. Oliko suhtautumisesi erilainen riippuen suhteesta vainajaan?
(Jos henkilö on useamman kerran osallistunut tapahtumaan.)
2. Onko sinua pyydetty kantamaan arkkua sekä lapioimaan hauta umpeen vai oliko se ns. olosuhteiden pakko?
 - a. Kuka sinua pyysi näihin tehtäviin?(Jos on pyydetty.)
 - b. Miksi se oli olosuhteiden pakko? (Jos näin on ollut.)
 - c. Halusitko itse näihin tehtäviin vai miksi suostuit?
 - d. Olisitko voinut kieltäytyä?
3. Oletko kokenut tehtävän fyysisesti rankaksi (arkun kantamisen ja haudan täyttämisen lapioimalla)?
 - a. Lisäsikö suhde vainajaan näiden tehtävien raskautta?
 - b. Ketä on ollut henkisesti raskainta kantaa ja kenen hauta peittää?
(Jos henkilö on useamman kerran osallistunut tapahtumaan.)
4. Mitä haudan peittäminen lapioimalla tarkoittaa mielestäsi vainajalle? Entä sinulle?
5. Miten suhtautuisit jos toivettasi – täyttää hauta kokonaan lapioimalla arkun hautaamisen yhteydessä – ei voitaisi toteuttaa?
 - a. Luuletko, että suhtautumisesi riippuisi siitä kuka on vainaja?
6. Miten tämä tapa liittyy paikkakuntasi käytäntöihin?
 - a. Onko kyseessä sukutraditio?

Suhde kuolemaan

1. Miten suhtaudut kuolemaan?
2. Mitä kuolema sinulle tarkoittaa?
3. Mitä ajattelet kuolemasta?
4. Oletko ajatellut itsellesi arkkuhautausta vai tuhkaamista?
5. Toivotko itse haudan peittoa lapioimalla (heti), jos sinut haudataan arkussa?
6. Mitä haudan peittäminen lapioimalla tarkoittaa vainajalle? Entä sinulle?

Suhde kristinuskon opetukseen hautaamisesta

1. Miksi vainaja (kuollut ihminen) haudataan?
2. Mitä mielestäsi tarkoittaa hautaan saatto/siunaaminen?
3. Miksi hauta peitetään?
4. Mitä ajattelet sisältyvän tähän hautauksen kohtaan (haudan peittoon) kristinuskon näkökulmasta?
 - a. Miksi hauta peitetään kristinuskon näkökulmasta?
5. Miten hautaaminen/haudan peitto on käytännössä sujunut?
 - a. Saitko apua seurakunnan henkilökunnalta?
6. Miten pappi tai hautausmaan työntekijä ohjeistivat haudan peittämiseen?
7. Mitä pappi sanoi haudan peittämisen tarkoittavan?
 - a. Oliko asia ollenkaan esillä papin puheessa hautajaisissa?
 - i. Raamatun lukemisessa?
 - ii. Virsissä tai muissa lauluissa?

Liite 2. Tutkimuslupa

Tutkija:
Lotta-Riina Vikman
Kansakoulunkatu 19–21 C 26,
04400 Järvenpää
puh: +358 409627240

Haastateltava:

Suostun, että Teologisen tiedekunnan maisterivaiheen opiskelija, Lotta-Riina Vikman, haastattelee minua noin 60 minuuttia aiheesta: Mitä merkityksiä mieshenkilöt antavat haudan täytölle lapioimalla arkun hautaamisen yhteydessä. Ymmärrän, että haastattelut nauhoitetaan ja Lotta-Riina Vikmanilla on täysioikeus analysoida ja käyttää saamiaan haastatteluvastauksia pro gradu -tutkielmaansa. Haastatteluun osallistumien on täysin vapaaehtoista. Aineisto tulee säilymään tutkijalla. Tutkimuksessa haastateltaviin viitataan anonymisti (Haastattelu1, Haastattelu2 jne.) Pro gradu -tutkielman on tarkoitus valmistua keväällä 2019.

Aika ja paikka

Allekirjoitus ja nimenselvennys

Alaikäisen lapsen huoltajan allekirjoitus ja nimenselvennys

Lomaketta laatiessani käytin lähteenäni: Tutkimuseettisen neuvottelukunnan internetsivustoja ja sieltä löytyvää tiedostoa otsikolla *Eettinen ennakoarviointi ihmistieteissä*. <http://www.tenk.fi/fi/eettinen-ennakoarviointi-ihmistieteissa> (luettu 26.9.2018).